

Saavutettavia unelmia ja uraohjausta

Erityistä tukea tarvitsevien ammattiopiskelijoiden
käsityksiä ja unelmia työelämästä sekä tuen tarpeista

Laura Hulkari

OPINNÄYTETYÖ
Marraskuu 2021

Sosionomi YAMK
Sosiaalialan koulutusohjelma

TIIVISTELMÄ

Tampereen ammattikorkeakoulu
Sosionomi YAMK
Sosiaalialan koulutusohjelma

HULKARI, LAURA:

Saavutettavia unelmia ja uraohjausta

Erityistä tukea tarvitsevien ammattiopiskelijoiden käsityksiä ja unelmia työelämästä sekä tuen tarpeista

Opinnäytetyö 67 sivua, joista liitteitä 4 sivua
Marraskuu 2021

Opinnäytetyöni tarkoituksena oli tutkia vaativaa erityistä tukea tarvitsevien ammattiopiskelijoiden käsityksiä valmistumisen jälkeisestä työelämästä, heidän unelmiaan työllistymistä koskien sekä ajatuksia mahdollisesti työelämässä tarvittavista tukitoimista. Ammattioppilaitoksessa annettavan uraohjauksen merkitys ja hyöty olivat myös osin mukana tutkimuksessa.

Opinnäytetyö tehtiin yhteistyössä Aitoon koulutuskeskuksen kanssa, joka oli mukana Saskyn koordinoimassa TYRSKY-hankkeessa. TYRSKY-hankkeen yhtenä tavoitteena on luoda yhteistyötä ammatillisen koulutuksen ja työelämän välille.

Opinnäytetyön teoreettinen viitekehys koostui ammatillisen koulutuksen ja erityistä tukea tarvitsevan opiskelijan sekä erityisen tuen määräytyksestä, uraohjauksesta ja nuoren itsenäistymiseen kuuluvista kehitystehtävistä. Opinnäytetyö on laadullinen tutkimus. Tutkimusaineisto kerättiin kyselyinä ja haastatteluina Forms-ohjelmaa apuna käyttäen. Tutkimustulokset analysoitiin aineistolähtöisellä sisällönanalyysillä.

Tuloksista voitiin todeta, että erityistä tukea tarvitsevat opiskelijat toivoivat saavansa tukea työnantajalta sekä työyhteisöltä. Huolellinen perehdytys nähtiin tärkeänä tarpeena sekä mahdollisuus kysyä apua ja tukea, ollen yhdenvertainen osa työyhteisöä. Työ nähdään luontevana osana elämää, jossa rutiinit ja selkeät aikataulut määrittävät arkea.

Tuloksia voidaan käyttää apuna ammattioppilaitoksessa toteutettavan uraohjauksen suunnittelussa ja kehittämisessä. Tutkimus muistuttaa myös työelämätahojen kouluttamisen ja tiedottamisen tarpeesta, jotta he osaavat kohdata erityistä tukea tarvitsevan opiskelijan.

Asiasanat: erityisopiskelijat, erityinen tuki, ammatillinen koulutus, uraohjaus

ABSTRACT

Tampereen ammattikorkeakoulu
Tampere University of Applied Sciences
Master's Degree Programme in Social Services

HULKARI, LAURA:

Achievable Dreams and Career Counselling
Views and Dreams of Working Life and Support Needs for Vocational Students
with Special Needs

Master's thesis 67 pages, appendices 4 pages
November 2021

The purpose was to study students with special support needs, their dreams about future and about career. The aim of this study was to find out how students experience career counselling and what kind of support they might need in working life after graduation.

The data were collected from twelve vocational special education institution students by using survey and interviews. Interviewers were from TYRSKY-project. Questions were from six different themes: childhood and youth, study time, career counselling, working life support action, skills and future. In the last question about future students were asked to describe their life in ten years.

The data were analyzed qualitatively by using content analysis. The results were that students expected support from employers and colleagues. The main expectation was thorough induction for the job and possibility to ask and communicate as an equal part of the community. Routines are important part of everyday life.

These results can help vocational special education institution to develop career counselling. It also reminds how important it is to instruct workplaces encountering a student with special support needs.

Key words: special support, career counselling, working life support

SISÄLLYS

1	JOHDANTO	5
2	OPINNÄYTETYÖN TAVOITE JA TARKOITUS	7
3	OPINNÄYTETYÖN KOHDE	8
	3.1 Ammatillinen koulutus	8
	3.2 Aitoon koulutuskeskus	10
	3.3 TYRSKY-hanke.....	11
4	TEOREETTISET LÄHTÖKOHDAT	12
	4.1 Nuoruudesta kohti aikuisuutta ja omia vahvuuksia	12
	4.2 Uraohjaus.....	13
	4.3 Erityistä tukea tarvitsevat nuoret.....	15
	4.4 Yhteenveto.....	21
5	OPINNÄYTETYÖN TOTEUTUS.....	23
	5.1 Laadullinen tutkimus ja tutkimuskohde	23
	5.2 Aineiston keruu ja kyselyn laatiminen	24
	5.3 Aineiston analyysi	27
6	OPINNÄYTETYÖN TULOKSET	31
	6.1 Tulevaisuus ja työllistyminen odottavat osajaa	31
	6.2 Huomio perehdytykseen ja vuorovaikutukseen	36
	6.3 Uraohjauksella jäsentyneitä ajatuksia.....	37
7	JOHTOPÄÄTÖKSET JA KEHITTÄMISEHDOTUKSET.....	40
	7.1 Tulosten tarkastelu.....	43
	7.2 Kehittämisehdotukset.....	46
8	POHDINTA	49
	8.1 Eettisyys ja luotettavuus	51
	8.2 Jatkotutkimusehdotukset	54
	8.3 Lopuksi.....	55
	LÄHTEET.....	59
	LIITTEET.....	64
	Liite 1. Tutkimuksen saate	64
	Liite 2. Tutkimuksen suostumuslomake	65
	Liite 3 Tutkimuksen kysymykset 1(2).....	66
	Liite 4 Tutkimuksen kysymykset 2(2).....	67

1 JOHDANTO

Omaa elämää ja tulevaisuutta koskevat realistiset unelmat tulisi olla jokaisen saavutettavissa. Saavutettavuudella tarkoitetaan yleensä aineettomaan ympäristöön liittyvien palveluiden, verkkosivujen ja tiedon antamisen toteutuksessa tapahtuvaa ihmisten moninaisuudet huomioon ottavaa ilmapiiriä ja asennetta. Sosiaalinen saavutettavuus tai esteettömyys ilmenee yksilön mahdollisuuksina osallistua tai toimia yhdenvertaisena yhteiskuntamme eri osa-alueilla, kuten esimerkiksi oppilaitoksessa. (Invalidiliitto ry n.d.) Sosiaalista saavutettavuutta tavallisissa arkipäivän tilanteissa ei välttämättä tule ajatelleeksi, mikäli on itse aina ollut yhteiskunnan eri rakenteissa yhdenvertaisena toimijana ympäröiviin ihmisiin nähden.

Tilastokeskuksen mukaan vuonna 2018 tutkintoon johtavan ammatillisen koulutuksen opiskelijoista 23500 sai erityisopetusta (Suomen virallinen tilasto 2019). Suomessa on tällä hetkellä kuusi ammatillista erityisoppilaitosta, jotka tarjoavat vaativana erityisenä tukena järjestettäviä ammattiopintoja (Ammatillisten erityisoppilaitosten verkosto n.d.). Työllistyminen erityisammattioppilaitoksesta valmistumisen jälkeen on kuitenkin haastavaa, eivätkä työnantajat tunne riittävästi palkkaamiseen liittyvien tukimuotojen mahdollisuuksia (Lämsä 2015, 19). Ammattiin valmistumisen jälkeen kokoaikatyö ei välttämättä ole mahdollista kaikille, vaan arjesta tulisi voida luoda yksilöllisesti omaa tilannetta tukeva kokonaisuus. Osatyökykyisten työkyvyn ja työllistymisen tuen palveluiden kehittämiseen tähtääviin hankkeisiin on myönnetty valtionavustuksina 17 miljoonaa euroa vuonna 2020 (Sosiaali- ja terveysministeriö 2020). Työllisyyden lisääminen vaatii huomioimaan myös osatyöllisyyden mahdollisuudet ja sen mahdollistamisen. Tietoa osatyökykyisen palkkaamisesta on kuitenkin tarjolla jo paljon, mutta se ei välttämättä tavoita työnantajia. Erilaiset hankkeet tähtäävätkin työllistymisen mahdollisuuksien parantamiseen ja informaation levittämiseen. Erityistä tukea tarvitsevan työntekijän palkkaamisen voidaan katsoa olevan myös asennekysymys.

Opetus- ja kulttuuriministeriön sekä työ- ja elinkeinoministeriön julkaisema kansallinen elinikäisen ohjauksen strategia on yhteydessä hallituskauden 2020-2023 hallitusohjelmaan, jossa huomioidaan muun muassa jatkuvan oppimisen uudis-

taminen, työllisyystavoitteen nosto ja oppivelvollisuuden laajentaminen. Strategian tavoitteena on edistää yksilöiden edellytyksiä tehdä omaa uraa koskevia päätöksiä ja varmistaa riittävä tiedollinen tuki. (Valtioneuvoston julkaisu 2020:34, 9.) Euroopan unionin elinikäisen oppimisen yhtenä avaintaitona on urasuunnittelutaidot. Näihin taitoihin kuuluvat esimerkiksi oman tulevaisuuden ja työuran visiointi sekä työmarkkinoita, ammatteja ja opintoja koskeva tiedonhaku. (Valtioneuvoston julkaisu 2020:34, 41.)

Laki ammatillisesta koulutuksesta (11.8.2017/531) määrittää oppilaalle oikeuden saada opetusta ja ohjausta. Sen 61§ tulee päivittymään 1.8.2021 ja määrittää siten oppilaitokselle vastuun myös valmistumisen jälkeen tapahtuvaan jatko-opinto-ohjaukseen vuoden ajaksi, mikäli opiskelija ei ole saanut hakemaansa jatko-opiskelupaikkaa. Ammatillinen toisen asteen koulutus tulee maksuttomuutensa vuoksi saavutettavammaksi nuorille perheen tulotasosta riippumatta. Oppivelvollisuuden laajentaminen astui voimaan 2021 ja on myös yksi koulutukseen liittyvistä isoista ajankohtaisista muutoksista (Opetus- ja kulttuuriministeriö 2020).

Erityistä tukea tarvitsevien opiskelijoiden tulevaisuutta ja uraohjausta on tutkittu pääasiassa ammattilaisten näkökulmasta. Useissa tutkimuksissa on ohjaukseen keskittyvä näkökulma, jotta erityistä tukea tarvitsevien opiskelijoiden ohjauksessa keskitytään niihin asioihin, jotka auttavat nuoria konkreettisemmin eteenpäin omalla uralla. Oma kiinnostukseni aiheeseen liittyy unelmien kautta rakennettavien tavoitteiden ja merkitysten vaikutuksiin tulevaisuuden hahmottamisessa ja siihen orientoitumisessa sekä omien vahvuuksien tunnistamiseen. Tunnistettua unelmaa kohti meneminen auttaa konkretisoimaan jo kohdatut saavutukset ja sen, miten omalla toiminnalla on vaikutusta päämäärien saavuttamisessa. Vastuun ottaminen omasta elämästä on tärkeää ja siinä auttavat tunnistetut ja realistiset unelmat.

Uraohjaus ja urasuunnittelu ovat viime vuosina nousseet ajankohtaisiksi aiheiksi koulutukseen liittyvissä keskusteluissa ja useat eri oppilaitokset ovat hankkeiden kautta tehneet kehittämistyötä ja luoneet ohjeistuksia sekä materiaaleja uraohjauksen toteuttamiseen. Tämän opinnäytetyön tarkoituksena on oppilaslähtöisesti kuvata yksilön tulevaisuutta ja tuen tarpeita valmistumisen jälkeisessä työelämässä.

2 OPINNÄYTETYÖN TAVOITE JA TARKOITUS

Opinnäytetyöni tarkoituksena oli tutkia vaativaa erityistä tukea tarvitsevien ammattiopiskelijoiden näkemyksiä valmistumisen jälkeisestä työelämästä, unelmia työllistymistä koskien sekä ajatuksia mahdollisesti työelämässä tarvittavista tukitoimista. Uraohjauksen merkitys ja hyöty olivat myös mukana tutkimuksessa. Tutkimuksella haluttiin selvittää, miten näkemykset uraohjauksesta näyttäytyvät teoriassa ja laissa, miten taas oppilaan ajatuksissa ja kokemuksissa. Välitavoitteiden ja unelmien saavuttamiseen tähtäävän matkan kuvaaminen on myös osana tutkimusta.

Tutkimuksen tavoitteena on tuoda esiin oppilaslähtöistä tietoa siitä, mitä palvelutarpeita tulevaisuuden arkeen ja työllistymiseen heidän mielestään liittyy. Lisäksi tutkimuksen tavoitteena on tuoda näkyväksi, miten oppilaita ohjaavat ammattilaiset voisivat paremmin olla tukena tässä työllistymisen prosessissa. Uraohjauksen kuvaaminen ohjattavan näkökulmasta tuo myös näkyviin mahdollisia onnistumisia tai kehittämistarpeita. Uraohjauksen toimintatavan kuvaaminen ja sen vakiinaistaminen tavoitteelliseksi ohjaustoiminnaksi auttaa myös oppilasta hahmottamaan sitä kokonaisuutena. Uraohjauksesta on tarkoitus tulla selkeä palveluprosessi Aitoon koulutuskeskukseen. Opinnäytetyönä toteutetun tutkimuksen tuoma tietoa voidaan hyödyntää uraohjauksen palveluprosessin suunnittelussa.

Tutkimuskysymyksiä ovat:

1. Minkälaisia käsityksiä ja unelmia erityistä tukea tarvitsevilla ammattiin opiskelevilla nuorilla on työelämästä ja tulevaisuudesta?
2. Minkälaisia tukitoimia erityistä tukea tarvitsevat ammattiin opiskelevat nuoret ajattelevat tarvitsevansa työelämässä?
3. Miten erityistä tukea tarvitsevat ammattiin opiskelevat nuoret ovat suunnitelleet omaa uraa?

3 OPINNÄYTETYÖN KOHDE

3.1 Ammatillinen koulutus

Ammatillisen koulutuksen reformi astui voimaan 1.1.2018. Sen tarkoituksena on ollut uudistaa ammatillista koulutusta osaamisperusteiseksi ja asiakaslähtöiseksi kokonaisuudeksi, vastaten tulevaisuuden työelämässä tarvittaviin osaamis- ja ammattitaitovaatimuksiin. Valtiontalouden tarkastusviraston 2021 tekemän tarkastuksen mukaan reformin tavoitteiden toteutuminen kehittyy hyvin, vaikka reformissa ei olekaan määritelty mittareita. Numeerista tietoa tavoitteiden saavuttamisesta ei ole vielä tässä hetkessä mahdollista saada. (Valtiontalouden tarkastusvirasto 2021.) Vuonna 2021 voimaan astunut oppivelvollisuuden laajeneminen tarkoittaa, että jokaisella nuorella on velvoite hakea ja jatkaa toisen asteen koulutukseen peruskoulun jälkeen. Samassa uudistuksessa toisesta asteesta tuli maksuton laajennetun oppivelvollisuuden piiriin kuuluville. (Opetushallitus 2021a.)

Perusopetuksen jälkeen noin joka toinen opiskelija valitsee ammatillisen koulutuksen. Opiskelijoita tulee myös työelämästä ammatin vaihdoksen takia sekä lisä- tai täydennyskoulutuksen tarpeesta. Vuonna 2018 ammatillisessa koulutuksessa opiskeli 322300 opiskelijaa, joista noin 79600 saivat tutkinnon vuonna 2018 suoritettua. Näistä ammatillisia perustutkintoja oli noin 54500, ammattitutkintoja 17200 ja erikoisammattitutkintoja 7900. (Opetushallitus 2021b.) Vuonna 2021 ammatillisen koulutuksen kokonaisrahoitus on noin 1,9 miljardia euroa (Valtiontalouden tarkastusvirasto 2021).

Suomessa on tällä hetkellä reilut 160 ammatillista tutkintoa. Opetus- ja kulttuuriministeriön asetuksella säädetään ammatillisen koulutuksen tutkintorakenteeseen kuuluvista tutkinnoista. Ammatilliset perustutkinnot ovat 180 osaamispisteen laajuisia. Niissä osoitetaan laaja-alaiset ammatilliset perusvalmiudet opiskeltavan alan eri tehtäviin, sekä erikoistumisosaaminen ja ammattitaito vähintään yhdellä työelämän toimintakokonaisuuteen liittyvällä osa-alueella. Ammattitutkinto on laajuudeltaan pääosin 150 osaamispistettä. Siinä osoitetaan kohdennettua ammattitaitoa työelämän tarpeiden mukaisesti perustutkintoa syvällisemmin

tai rajatummin kohdennettuihin työtehtäviin. Erikoisammattitutkinnossa osoitetaan ammattitutkintoa syvällisempää ammatin hallintaa tai monialaista osaamista 180 osaamispisteen laajuudessa. Opintojen henkilökohtaistamisen vuoksi jokaisella opiskelijalla on yksilöllinen opintopolku. Ammatillinen tutkinto mahdollistaa yleisen jatko-opintokelpoisuuden ammattikorkeakouluihin ja yliopistoihin. (Opetus- ja kulttuuriministeriö n.d.)

Ammatilliseen koulutukseen valmentava koulutus (VALMA) on noin lukuvuoden kestävä 60:n osaamispisteen koulutus. Se muun muassa parantaa opiskelijan tiedonhankintataitoja, kehittää kielitaitoa, tutustuttaa eri aloihin, kehittää elämän- ja opiskelutaitoja sekä valmentaa ammatillisen perustutkinnon suorittamisessa. VALMA-koulutuksen aikana on mahdollista siirtyä suorittamaan ammatillista tutkintoa, mikäli opiskelijalla on siihen riittävät valmiudet. VALMA-koulutusta järjestetään myös vaativana erityisenä tukena. Tutkintokoulutukseen valmentava koulutus (TUVA) otetaan käyttöön 1.8.2022 alkaen ja se tulee korvaamaan nykyisen VALMA-koulutuksen. Opiskelija voi suorittaa TUVA-koulutuksen aikana lukiokoulutuksen tai ammatillisen koulutuksen opintoja. (Opetushallitus 2021c.)

Työhön ja itsenäiseen elämään valmentava koulutus (TELMA) kestää enintään kolme vuotta ja on myös 60:n osaamispisteen laajuinen. Suoritus aika riippuu opiskelijan henkilökohtaisista tavoitteista ja valmiuksista. Koulutuksen tarkoituksena on antaa sairauden tai vamman vuoksi erityistä tukea tarvitsevalle opiskelijalle valmiuksia, ohjausta ja opetusta hyvään ja toimintakyvyn mukaiseen elämään. (Opetushallitus 2021c.)

Vuonna 2018 ammatillisen koulutuksen opiskelijoista 10,2% sai erityisopetusta. Koska lainsäädäntö muuttui kyseisenä vuonna, ei lukuja voida verrata vuotta 2018 edeltäneisiin vuosiin. Suurin osa (83%) erityisopetusta saaneista opiskeli integroituna samassa ryhmässä muiden opiskelijoiden kanssa. (Tilastokeskus 2019.)

3.2 Aitoon koulutuskeskus

Aitoon koulutuskeskuksen historia ulottuu perustamisvuoteen 1921. Koulutuskeskuksen päätoimipaikka sijaitsee edelleen Pälkäneen Aitoossa ja toinen toimipiste Tampereen Hervannassa. Ammatillista erityisopetusta on järjestetty vuodesta 1990. Aitoon koulutuskeskuksen ylläpitäjä on yksityinen koulutuksen järjestäjä Aitoon Emäntäkoulu Oy, jonka omistajiin kuuluvat muun muassa Aitoon kotitalousoppilaitoksen tuki ry, lähiseudun maa- ja kotitalousseurat sekä yksityishenkilöitä. Aitoon koulutuskeskus on mukana ylläpitämässä Pirkanmaan ammatillisen erityisopetuksen koordinaatiokeskusta (PAEK n.d.).

Aitoon koulutuskeskus tarjoaa ammatillista koulutusta vaativaa erityistä tukea tarvitseville opiskelijoille. Tuen tarve voi johtua esimerkiksi kehitysvammasta tai laaja-alaisista oppimisvaikeuksista. Aitoon koulutuskeskuksesta valmistuu ravintola- ja catering-alan, puhtaus- ja kiinteistöpalvelualan sekä taideteollisuusalan perustutkinnon suorittaneita. Opintojen kesto määrittyy yksilöllisesti. Ammatillisen työelämäosaamisen lisäksi Aitoossa opitaan myös paljon erilaisia itsenäisen elämisen taitoja. Asuminen maanantaista perjantaihin tapahtuu opiskelija-asuntolassa, jossa henkilökuntaa on paikalla vuorokauden ympäri. (Aitoon koulutuskeskus n.d.)

Opetus tapahtuu pienryhmissä yksilöllisesti suunniteltuna. Osaamisen hankkimisen tavoitteet ja tukitoimet määritellään yhdessä opiskelijan ja hänen huoltajansa kanssa. Opinnoissa auttaa ryhmänohjaajan lisäksi myös opintoavustajat, työvalmentajat, asumispalveluohjaajat sekä mahdolliset henkilökohtaiset avustajat. (AIKK 2021, 5–6) Aitoon koulutuskeskus toimii tiiviissä yhteistyössä työelämän kanssa. Opiskelijat hankkivat ammattialojensa mukaista osaamista työpaikoilla, suorittaen erilaisia avustavia työtehtäviä (Aitoon koulutuskeskus n.d.).

Aitoon koulutuskeskuksessa opiskelee noin 120 opiskelijaa. Heistä noin 80 opiskelee ja asuu Aitoon toimipisteellä ja loput Tampereen Hervannan toimipisteellä. Kaikki viisi ammatillisten perusopintojen ryhmää opiskelevat Aitoossa, samoin yksi VALMA-ryhmä ja kolme TELMA-ryhmää. Hervannassa VALMA-ryhmiä on kaksi ja TELMA-ryhmiä neljä. (TYRSKY-hankkeen hankeasiantuntija Peltoniemi, M. 2021.)

3.3 TYRSKY-hanke

Euroopan sosiaalirahaston (ESR) rahoittaman ja Saskyn koordinoiman hankkeen Työelämän rajapinta koulutuksen kehittämisen ytimessä – TYRSKY ”tavoitteena on kehittää ammatillisen koulutuksen ja työelämän yhteistyöhön liittyviä palveluita sekä prosesseja ekosysteemiajattelulla.” Toimijoina kehittämistoiminnassa ovat ammatilliset oppilaitokset ja erityisoppilaitoksien henkilöstö ja opiskelijat, yrityksiä, yrittäjäjärjestöjä- ja yhteisöjä sekä muita osaamisen kehittämisen kumppanuuksiin liittyviä toimijoita. Kaikki hankkeeseen osallistuvat osapuolet sekä tuottavat että saavat lisäarvoa hankkeesta. Hanke toteutuu 1.9.2020-31.8.2023. Osallistujina ovat Valkeakosken seudun koulutuskuntayhtymä, Tampereen aikuiskoulutussäätiö, Ahlmanin koulun Säätiö sr, Varalan Urheiluoisto, Kiipulan ammattiopisto, Ammattiopisto Luovi, Aitoon Emäntäkoulu, Tampereen seudun ammattiopisto Tredu (sisarhanke), Tampereen kauppakamari ja Pirkanmaan Yrittäjät. Hankkeessa Aitoon koulutuskeskus toteuttaa hankkeen osatavoitteita erityistä tukea tarvitsevien ohjaamisen ja työllistymismahdollisuuksien parantamiseen liittyen. (TYRSKY 2020.) Aitoossa TYRSKY-hankkeessa toimii hankeasiantuntija sekä erityisopetuksen asiantuntija. (TYRSKY-hankkeen hankeasiantuntija Peltoniemi, M. 2021.)

TYRSKY-hankkeella tavoitellaan muun muassa aktiivisen yritysverkoston kasvua, mikä mahdollistaa opiskelijalle enemmän oppimisen mahdollisuuksia työpaikoilla (TYRSKY 2020). Aitoon koulutuskeskus tarjoaa hankkeen kautta vieriohjausmallilla toteutettavaa työvalmennusta. Tämä tarkoittaa sitä, että opiskelija saa koulun työvalmentajan ohjausta työpaikalla. Työvalmentaja tukee, neuvoo ja näyttää tarvittaessa niin sanotusti kädestä pitäen, miten erilaisia työtehtäviä toteutetaan. Tarkoituksena on myös räätälöidä suoritettavat työtehtävät opiskelijan taitoja vastaaviksi, jotta työ ja työntekijä kohtaavat. Työvalmentajan tuki kohdistuu myös työnantajalle. Hanke mahdollistaa pidemmät koulutussopimusjaksot. Opiskelijat ovat voineet olla tyypillisen kolmen viikon sijaan jopa kaksitoista viikkoa oppimassa työpaikoilla. Yhteistyö yritysten kanssa mahdollistaa myös tiedottamisen ammatillisista erityisoppilaitoksista valmistuvista motivoituneista työntekijöistä. Tarkoituksena hankkeella on myös täsmätöön mahdollisuuksien näyttäminen ja sitä kautta yhteiskunnallisen byrokratian rattaiden purkaminen. (TYRSKY podcast 2021.)

4 TEOREETTISET LÄHTÖKOHDAT

4.1 Nuoruudesta kohti aikuisuutta ja omia vahvuuksia

Toisen asteen opiskelijat ovat elämänkaaripsykologian näkökulmasta katsottuna nivelvaiheessa; he ovat toisaalta vielä nuoria, mutta toisaalta jo varhaisaikuisia. Tony Dunderfelt (2011) kertoo teoksessaan *Elämänkaaripsykologia* Robert J. Havighurstin tunnettuja ajatuksista koskien ihmisen erilaisia kehitystehtäviä. Niiden mukaan ihmisellä on suoritettavanaan näitä kehitystehtäviä, kun hän siirtyy elämänvaiheesta toiseen. Nuoruuden kehitystehtäviin kuuluvat muun muassa taloudellisista asioista vastuun ottaminen, sosiaalisesti vastuullisen käyttäytymisen hallitseminen ja itsenäisyys vanhemmista. (Dunderfelt 2011, 85) ICF:n näkökulmasta nuoren aikuistumisprosessin keskeinen tavoite on nuoren osallistumisen ja itsenäistymisen tukeminen moniammatillista työtettä hyödyntäen niin, että nuori itse on tämän toiminnan keskiössä (Kiviranta, Munck, Koskinen & Tuulio-Henriksson 2016).

Nuoren itsenäistymiseen liittyviä osa-alueita kuvataan itsenäistyvän nuoren roolikartassa. Näihin kuuluvat motivaatoroolit eli elämästä oppija, suhteiden hoitaja, rajojen asettaja, arkipäivän pyörittäjä ja itsensä arvostaja. Elämästä oppijan tavoiterooleina on muodostaa omaa arvomaailmaansa, tunnistaa oikean ja väärän, tekee päätöksiä, sietää pettymyksiä ja toimii tulevaisuuteen suuntautuen. Suhteiden hoitaja kehittää ihmissuhteita ja omia sosiaalisia taitojaan sekä vaalii omaa läheisverkostoaan. Rajojen asettaja oppii kokemuksista, kunnioittaa ja suojelee itseään sekä tunnistaa omia rajojaan. Arkipäivän pyörittäjän osa-alueeseen kuuluu omasta kodista, hygieniasta, ravitsemuksesta, terveydestä ja taloudellisista asioista huolehtiminen, avun pyytäminen ja vastaanottaminen sekä koulun tai työn hoitaminen. Itsensä arvostaja tunnistaa ja hyväksyy tunteita sekä itsessä että muissa ihmisissä. (Varsinais-Suomen lastensuojelukuntayhtymä 2013.)

Vahvuudet ovat yksilön nähtävillä olevia kykyjä tai piileviä osaamisalueita (Lappalainen & Sointu 2013, 4). Omien vahvuuksien nimeämiseen kykeneminen on nuorelle tärkeää. Kokemus vahvuudesta on yhteydessä itsearvostukseen. Siksi

kasvattajien, opettajien ja nuorten lähipiiriin tulisi pystyä tunnistamaan ja tukemaan oppilaita omien vahvuuksien löytämisessä. Palautteen ja kannustuksen merkitys on nuorelle suurta. (Hotulainen, Lappalainen & Sointu 2014.) Omien vahvuuksien tunnistamisesta ja löytämisestä voi hyötyä jokainen, mutta erityisen tärkeää niiden tunnistaminen on tukea tarvitsevilla oppilailla (Hotulainen & Lappalainen 2009, 137–140).

4.2 Uraohjaus

Kuurila (2014) tiivistää väitöskirjassaan, että opiskelijan uraohjauksen tavoitteena on saada oman uran hallintaan käytettäviä keinoja. Näihin keinoihin kuuluvat koulutuksen ja ammatin valitsemisen taidot, urasuunnittelutaidot, taito toimia työnhakutilanteessa, kyky sitoutua organisaatioon sekä valmius jatkuvasti kehittää itseään. (Kuurila 2014, 49) Ammatinvalinta ja elämänuran rakentaminen pitävät sisällään suuntautumista, suunnittelua, valitsemista ja päätöksentekoa. (Vanhalakka-Ruoho 2015, 40) Uraohjaukseksi voidaan lukea kuuluvan kaikki se ohjaus, jossa tuetaan opiskelijaa elämää, opiskelua ja uraa koskevissa valinnoissa. Sen yhtenä tarkoituksena on, että opiskelija ymmärtää omien valintojensa vaikutukset tulevaisuuteensa. Erilaisista muutoksista ja siirtymistä selviytyminen ovat tärkeä osa hyvää uraohjausta ja niissä tilanteissa oman itsen jatkuva kehittyminen tulee merkitykselliseksi. (KETTU-hanke 2020, 4.) Työurien ja elämäntien näkökulmasta katsottuna postmoderni aikakausi on tuonut mukanaan ennustamattomuutta, toistuvia siirtymiä sekä epäjatkuvuuksia (Vanhalakka-Ruoho 2015, 44–45). Sekä jatko-opintoja että uravalintoja koskevassa pohdinnassa ja päätöksenteossa nuoren omat käsitykset mielenkiinnon kohteistaan, tavoitteistaan, edellytyksistään ja mahdollisuuksistaan ovat kaiken päätöksenteon lähtökohta (Goman ym. 2020, 233).

Uraohjausta on Suomessa mahdollista saada usean eri toimijan kautta. Elinikäisen ohjauksen toimijakenttään kuuluvat monialaiset ohjauspalvelut, kuten alle 30-vuotiaille suunnatut ohjaamot, joissa edistetään nuoren työhön pääsyä. Kunnat tarjoavat myös tieto-, neuvonta- ja työllisyyspalveluja. Oppilaitoksissa on mahdollista saada opinto- ja uraohjausta. Työ- ja elinkeinotoimistosta voi saada sekä uraohjausta että uravalmennusta. Yksityiset palveluntuottajat voivat tarjota

uraohjausta, -valmennusta tai coachingia. Työnantajien työpaikoilla tapahtuva mentorointi on yksi uraohjauksen tavoista. Ammattiliitoista voi saada omaan toimialaan liittyvää uraohjausta. Näiden lisäksi kolmas sektori tietyille kohderyhmille annettavaa ohjaus. (Valtioneuvoston julkaisuja 2020:34, 25.)

Suomessa opinto-ohjaus ja urasuunnittelutaitojen oppiminen sisältyvät perusopetukseen ja toisen asteen koulutukseen, mutta käytännössä näiden taitojen opettamisessa on suurta vaihtelua (Goman ym. 2020, 177). Uraohjauksen toteutus ammatillisessa koulutuksessa tapahtuu eri ammattilaisten tekemänä ja monella eri tavalla (Raudasoja & Heino 2019, 5). Ammatilliset perustutkinnot sisältävät yhteensä kolme yhteistä tutkinnon osaa, joihin liittyy uraohjauksen osa-alueita (Valtioneuvoston julkaisuja 2020:34, 31). Uraohjausta toteuttaa ammatillisessa koulutuksessa usein henkilö, jolle uraohjaus on vain yksi työtehtävistä. Erikseen nimettyä uraohjaajaa on harvoin, vaan uraohjausta toteuttavat mahdollisesti osa-alueittain eri henkilöt. Moniammatillinen yhteistyö on uraohjauksen vahvuus. Oleellista on, että tehtävän suorittamiseen varataan riittävästi työaikaa ja uraohjauksen toteuttamisessa on riittävää osaamista. (KETTU-hanke 2020, 8)

Urasuunnittelulla tarkoitetaan Katteluksen (2002, 21–23) mukaan yksilöllistä suunnitteluprosessia, jossa opiskelija tiedostaa omat uramahdollisuudet ja -tavoitteet, oman elämän päämäärät ja oppii määrittelemään omien tavoitteiden saavuttamiseen kuljettavan urapolun ja siihen tarvittavan ajan. Urasuunnittelun viitekehystä ei ole Suomessa vielä määritelty, vaan näiden kehittämiseksi tulisi käynnistää hanke (Valtioneuvoston julkaisuja 2020:34,43). Kansainväliset tutkimukset osoittavat, että sitoutumalla urasuunnitteluun suoriudutaan opinnoista paremmin, niiden keskeyttäminen vähenee ja siirtyminen työmarkkinoiden käytettäväksi tapahtuu nopeammin (European Lifelong Guidance Policy Network 2014, 34). Urasuunnittelutaidot pitävät sisällään omaa työ- ja koulutusuraa koskevaa suunnittelua ja päätöksentekoa sekä yhteiskunnallisen keskustelun seuraamista, jotta henkilö voi ennakoita omia työllistymismahdollisuuksiaan ymmärtäessään ammattien kehityskulkua (Valtioneuvoston julkaisuja 2020:34, 41).

Uraohjauksen malleja ammatilliseen koulutukseen on viime vuosina luotu useissa eri hankkeissa ja tälläkin hetkellä niitä on käynnissä monia. Raudasoja & Heino (2019) ovat koonneet uraohjauksen malleja OSATA – Osaamispolkuja tulevaisuuteen -hankkeessa, toimien yhteistyössä UraOn -hankkeen ja KETTU-hankkeen kanssa. KETTU-hankkeen mukaan uraohjausta toteuttavalle ohjaajalle tärkeitä taitoja ovat tukea opiskelijan vahvuuksia, itsetuntemusta, itseluottamusta ja urasuunnittelutaitoja. Ohjaajan tulee tuntea työelämää ja jatkokoulutusmahdollisuuksia sekä hallita uraohjauksessa käytettäviä menetelmiä ja tuntea urateorioita. Verkostojen rakentamista työelämän yhteistyökumppaneihin tarvitaan työnhakutaitojen hallinnan ohella. (KETTU-hanke 2020, 9.)

Nurkka (2019) havaitsi tutkiessaan ammatillisen koulutuksen vastuuhjaajien ajatuksia uraohjauksesta, että uraohjaus -käsite on ohjaajien kesken hyvin laaja ja moniulotteinen. Osa vastaajista oli todennut, että uraohjaus on mukana kaikessa oppilaitoksen toiminnassa, eikä sitä voi erottaa muusta työstä. Tästä syystä sen määrittely itsenäisenä ja irrallisena ohjausmuotona on haastavaa. Nurkan (2019) mukaan selkeiden uraohjauskäytäntöjen puuttuminen koettiin vastuuhjaajien kesken sekä myönteisenä että kielteisenä asiana. Eräs haastateltava oli kokenut tarvetta selkeälle askel askeleelta etenevälle käytännölle. (Nurkka 2019, 36, 40.) Nurkan havainnot kuvaavat hyvin vastuupettajien vaihtelevaa osaamista uraohjauksen toteuttajina.

Chen & Chen (2014) toteavat uraohjaajan tarvitsevan kykyä ymmärtää oppimisvaikeuksia ja sen tuomia erityisiä urahaasteita. Valmistuvan opiskelijan urakehitystä voidaan parantaa lisäämällä itsetietoisuutta, oppimis- ja selviytymistaitoja sekä metakognitiivista toimintaa. Uraohjauksen tarkoituksena on helpottaa tarvittavien taitojen saavuttamista, tarjota mentorointia, tukea ja auttaa opiskelijaa työpaikan löytymisessä.

4.3 Erityistä tukea tarvitsevat nuoret

Sosiaalihuoltolaissa (1301/2014, 3§) erityistä tukea tarvitseva kuvataan henkilönä, jolla on kognitiivisen tai psyykkisen vamman tai sairauden vuoksi on erityisiä

vaikeuksia hakea tai saada tarvitsemiaan sosiaali- ja terveyspalveluja. Koulutukseen liittyen Opetushallitus (2018) kuvaa erityisellä tuella tarkoitettavan suunnitelmallista pedagogista tukea ja erityisiä opetus- ja opiskelujärjestelyjä. Erityistä tukea on oikeus saada kaikissa ammatillisten tutkintojen koulutuksissa eli ammatillisissa perustutkinnoissa, ammattitutkinnoissa, erikoisammattitutkinnoissa sekä valmentavassa koulutuksessa. Konkreettinen tukimuoto räätälöidään opiskelijan yksilölliset tarpeet, tavoitteet ja valmiudet huomioon ottaen. Oikeus erityiseen tukeen voi syntyä oppimisvaikeuksien, vamman, sairauden tai muun syyn vuoksi. Tuen tarve on oltava pitkäaikaista tai säännöllistä. Tilapäistä tuen tai ohjauksen tarvetta ei katsota erityiseksi tueksi. Erityinen tuki auttaa opiskelijaa saavuttamaan tutkinnon tai koulutuksen perusteiden mukaiset ammattitaitovaatimukset tai osaamistavoitteet, mahdollistaen yhdenvertaiset ja tasa-arvoiset koulutusmahdollisuudet kaikille nuorille ja aikuisille. (Opetushallitus 2018.)

Tuen järjestämisessä tarvitaan moniammatillista yhteistyötä ja opiskelijan kokonaisvaltaista tukemista. Erityinen tuki voi käytännössä koostua erilaisista tukikeinoista, joissa huomioidaan opiskelijalle sopivat oppimisympäristöt. Moni erityistä tukea tarvitseva hyötyy rauhallisesta oppimisympäristöstä ja yksilölliseen tahtiin etenevästä opiskelusta. Apua voi olla myös kuvista tai äänikirjojen muodossa olevista oppimismateriaaleista. Tuki voi olla tarpeen myös työpaikalla tapahtuvassa oppimisessa. (Opetushallitus 2018.) Kehitysvammaliiton (2019) mukaan oppilaan tuen tarpeiden tunnistamisen lisäksi on tärkeää, että tunnistetaan myös hänen vahvuutensa ja pystytään siten hyödyntämään yksilölle soveltuvia opiskelu- ja opetuskeinoja niin koulussa kuin työpaikoilla tapahtuvassa oppimisessa. Ammatilliset erityisoppilaitokset tuottavat opetus- ja opiskelumateriaaleja muiden koulutuksen järjestäjien käyttöön tehtävänsä mukaisesti. Ammatillista erityisopetusta toteutetaankin lähes kaikissa ammatillisissa oppilaitoksissa. Se on opiskelijalähtöistä ja siinä huomioidaan opiskelijan osaaminen ja vahvuudet. (Miettinen 2015, 53–54.) Erityisen tuen tarpeeseen voidaan siis vastata yksilöllisillä järjestelyillä ja erityisopetuksella lähes jokaisessa ammatillisessa oppilaitoksessa. Ammatillisen erityisopetuksen tärkeä lähtökohta onkin tahtotila pitää huolta kaikista opiskelijoista (Miettinen 2015, 53).

Ammatillisessa koulutuksessa vaativaan erityiseen tukeen on oikeus henkilöllä, jolla on vaikeita oppimisvaikeuksia tai vaikea vamma tai sairaus, mikä johtaa laaja-alaisen ja monipuolisen erityisen tuen tarpeeseen. Myös sellaiset henkilöt, joilla on merkittävä tarve moniammatillisiin ja monialaisiin palveluihin opintojen mahdollistamiseksi, voivat olla oikeutettuja vaativaan erityiseen tukeen. Ammatillisten tutkintojen ja koulutuksen järjestämiseen tarvitaan opetus- ja kulttuuriministeriön myöntämä tutkintojen ja koulutuksen järjestämislupa, jossa voidaan määrätä koulutuksen järjestäjälle velvollisuus järjestää koulutusta vaativaa erityistä tukea tarvitseville opiskelijoille. (Opetus- ja kulttuuriministeriö 2019, 12–13.) Tällä hetkellä vaativaa erityistä tukea järjestävät ammatilliset erityisoppilaitokset Ammattiopisto Live, Ammattiopisto Luovi, Ammattiopisto Spesia oy, Kiipulan ammattiopisto sekä Aitoon Emäntäkoulu oy. Lisäksi vaativan erityisen tuen järjestämisen rajattu tehtävä on kuudella ammatillisen koulutuksen järjestäjällä. Syksyllä 2017 Opetus ja kulttuuritoimen rahoitusjärjestelmän raportin mukaan opiskelijoita oli vaativana erityisenä tukena järjestettävissä ammatillisissa tutkinnoissa ja koulutuksissa noin 4700. (Opetus- ja kulttuuriministeriö 2019, 12–13.)

Vaativaa erityistä tukea tarvitsevan opiskelijan tarpeet huomioidaan jo koulutukseen hakeutumisen aikana. Kansaneläkelaitoksen mahdollistaman koulutuskokeilun ansiosta nuori pääsee tutustumaan oppilaitokseen ja sen eri tutkintokoulutuksiin noin viikon kestävän kokeilujakson ajan ja päättää tämän jälkeen mihin koulutukseen hän hakeutuu. Kokeilun aikana myös koulutuksen järjestäjä tutustuu hakijaan, hänen valmiuksiinsa ja soveltuvuuteensa. Ammatillisen koulutuksen vaativan erityisen tuen kehittämissyöryhmä ehdottaakin, että ohjausta ja moniammatillista yhteistyötä tehostetaan edelleen niin opintoihin hakeutumisen aikana kuin muissakin nivelvaiheissa. (Opetus- ja kulttuuriministeriö 2019, 20–21)

Seppälän (2019) mukaan erityistä tukea tarvitsevien opiskelijoiden uraohjauksen tulisi olla erityistä ja yksilöllistä. Nuoret ovat hyvin kahtia jakautunut joukko, joista osalle tulevaisuus on selkeä ja tavoitteellinen, kun taas toisille ei ole muodostunut mitään tulevaisuudensuunnitelmia. Opiskelijoiden itsetuntemuksen lisääminen, oman osaamisen hahmottaminen ja työelämätaitojen kehittäminen ovat tärkeitä teemoja, joihin ohjauksessa tulisi keskittyä. (Seppälä 2019, 48.)

Erityistä tukea tarvitsevan nuoren kuntoutumisen ja aikuistumisen onnistuminen vaatii riittävän ajoissa aloitettua tulevaisuuden suunnittelua yhdessä nuoren lähipiirin kanssa. Tässä suunnittelussa nuoren tulee olla keskiössä ja keskustelun toteutua avoimesti hänen, lähipiirin ja työntekijöiden kesken. Kaikille tulee mahdollistaa riittävästi tietoa erilaisista mahdollisuuksista. Siirtymävaiheessa tuen tulee olla jatkuvaa ja katkeamatonta. (Kiviranta ym. 2016) Pellisen (2011) mukaan erityistä tukea tarvitsevan nuoren tulevaisuuden tavoitteiden asettamisessa tulee huomioida realistiset mahdollisuudet. Tulevaisuuden tavoitteet tulee asettaa pienin askelin, jotta tuloksia ja saavutuksia pystytään näkemään. Ohjaustyön tulisi aina olla tavoitteisiin perustuvaa. (Pellinen 2011, 49)

Työharjoittelut sekä tuetut työkokeilut tuovat esiin niitä haasteita, joita opintojen aikana tulee harjoitella. Opinnoista syrjäytymistä ehkäistään joustavuudella ja oppimisen tuen tarjoamisella, koska erityistä tukea tarvitsevalla nuorella voi olla opintojen keskeyttämisen riskiä suurentavia tekijöitä omaan jaksamiseen, fyysiseen tai psyykkiseen vointiin liittyen. Työn tekeminen tuo mukanaan monella tapaa kuntouttavaa osallisuutta. Se tuo elämään mielekkyyttä, jäsentää arkea ja mahdollistaa sosiaalisia suhteita. Suurin riski työelämän ulkopuolella jäämiseen on kouluttamattomilla vammaisilla tai pitkäaikaissairailta nuorilla. Erityistä tukea tarvitsevan työssä selviytymisen keskeinen tekijä on realistinen käsitys omasta toimintakyvystä ja oman tilanteen hyväksyminen. Nuoren itsensä lisäksi myös työnantajan on oltava tietoinen hänen toimintakykynsä mahdollisista rajoitteista sekä vahvuuksista. Työnantajalta saatu realistinen palaute auttaa hahmottamaan omia kykyjä suoriutua työtehtävistä. Työtehtävien räätälöinti ja työn rytmittäminen vaativat joustoa työnantajalta. Avustavien työtehtävien vähyys rajoittaa mahdollisuuksia työmarkkinoilla. (Kiviranta ym. 2016.)

Aikuistumisen suurimmat haasteet erityistä tukea tarvitseva kohtaa yleensä ympäristöstä tulevina. Näitä voivat olla tiedonpuute ja kielteiset asenteet, mutta myös yhteiskuntapoliittiset ratkaisut sekä palveluketjujen katkeaminen. Erityistä tukea tarvitsevana voidaan kuvata hyvin erilaisia yksilöitä heidän vammoistaan riippuen. Kuitenkin aikuistumisen haasteet liittyvät useimmiten muun muassa sosiaalisen eristäytymisen ja työttömyyden uhkaan. Nuoren vammat tai sairaudet eivät tule onnistuneen aikuistumisprosessin esteeksi, mikäli ympäristötekijät

edistävät tätä prosessia. Parhaiten aikuistumisprosessissa onnistutaan sellaisessa asenneilmapiirissä, jossa nuoren omia tavoitteita kunnioitetaan ja hänen itsetuntoaan vahvistetaan. (Kiviranta ym. 2016.)

Eryistä tukea tarvitsevat nuoret toivovat tulevaisuudelta samoja asioita, kuin heidän ikätoverinsakin. Näitä ovat muun muassa osallistuminen, itsenäistyminen, onnistuneet sosiaaliset suhteet sekä hyvä elämänlaatu. (Kiviranta ym. 2016) Eriyisen tuen tarve näkyy nuoren elämässä myös valmistumisen jälkeen. Lämsä (2015) on tutkinut erityistä tukea tarvitsevien nuorten työllistymistä työnantajien (tutkimuksen ensimmäisen vaiheen n=161 ja toisen vaiheen n=51) näkökulmasta. Tutkimuksen kohderyhmänä olivat ne yritykset, jotka tarjosivat ammatitopisto Luovin opiskelijoille työssäoppipaikan lukuvuonna 2012-2013. Koska valmistumisen jälkeen työpaikan tarjonneita yrityksiä oli vähän, valikoitui tutkimuskohteeksi työssäoppipaikan tarjonneet yritykset. Eryistä tukea tarvitsevien työllistymistä työnantajien mukaan edisti eniten työssäoppiminen (lähes 90% vastaajista). Erilaisista tukimuodoista palkkatuki, työkokeilu ja työhönvalmennus vaikuttivat vastaajien mukaan myös erittäin paljon työllistämispäätökseen. Työnantajien mukaan riittävän pitkät (2-3kk) jaksot työssäopissa, harjoittelussa, työelämävalmennuksessa tai työkokeilussa voivat toimia pitkinä työhaastatteluina, jotka auttavat työnantajaa näkemään mahdollisuudet erityistä tukea tarvitsevan nuoren palkkaamisessa. Vaikka monet tukimuodoista olivatkin työnantajille tuntemattomia, he kokivat, että palkkaamiseen vaikuttaa ensisijaisesti nuoren ammatilliset kyvyt hoitaa työtehtävänsä. (Lämsä 2015, 10,15,18,20.) Se, ettei erityistä tukea tarvitsevien työllistymistä pystytty Lämsän (2015) tutkimuksessa tutkimaan työpaikan tarjonneiden yritysten vähäisen määrän vuoksi, kertoo tilanteesta paljon.

Eryisoppilaitoksista valmistutaan vain murto-osaan niistä ammasteista, joihin muut ammattioppilaitokset antavat ammatilliset valmiudet. Se ei kuitenkaan ole ainoa syy sille, miksi työllistyminen erityisammattioppilaitoksesta valmistumisen jälkeen on vaikeampaa. Ammatillisen tutkinnon suorittaneista erityisammattioppilaitoksesta valmistuneista opiskelijoista vuosi valmistumisen jälkeen päätoimisesti työllistyneitä oli vuonna 2019 32,6% kun ammatillisista oppilaitoksista valmistuneiden työllisyys oli 65,2%. (Vipunen-tietokanta 2021)

Ammatilliset erityisoppilaitokset ovat tiiviisti mukana suunnittelemassa ja toteuttamassa erityistä tukea tarvitsevien opiskelijoiden uraohjausta. Kiipulan ammattiopisto toteuttaa Uudenmaan Te-toimiston erityistä tukea tarvitsevien asiakkaiden työhönvalmennuspalvelua, jossa työhönvalmentaja auttaa henkilökohtaisesti asiakasta löytämään tilanteeseensa sopivaa ratkaisua (Kiipula n.d.). Erityisammattioppilaitosten ammattitaitoa voidaan siis hyödyntää myös muiden kuin vain oppilaitoksessa opiskelevien kanssa, mikä myös osaltaan lisää oppilaitoksen ja työelämän välistä yhteistyötä.

Erityistä tukea tarvitseva -termin käytöstä on osoitettu myös kritiikkiä. Brunila ym. toteavat, että nuoriin kohdistuvissa tukijärjestelmissä tuotetaan ja ylläpidetään vastakkainasettelulle perustuvia hierarkioita, jotka määrittävät lähtökohtaisesti nuoria. Mikäli vastakkainasetteluja ei tarkastella yhteiskunnallisesti, kulttuurisesti tai tilanteisesti tuotettuina, seuraa niistä helposti oletuksia perustavasta erilaisuudesta. Hankala tässä yhtälössä on se, että toisella osapuolella on toivottuja ominaisuuksia ja toisella ne ovat negatiivisia ja vähemmän arvostettuja. Erityistä tukea tarvitseva on tästä yksi esimerkki. (Brunila ym. 2019, 115–116) Selkamo (2016) toteaa, että puhe erityistä tukea tarvitsevistä nuorista on usein kielteistä, vaikka tarvittavien resurssien takia keskustelun ylläpitäminen mediassa onkin ymmärrettävää. Huolestuttavaa on, jos puhe oppimisvaikeuksista muuttuu aikuisuuteen tullessa syrjäytymispuheeksi ja erityisopiskelijat ongelmanuoriksi, joiden tulevaisuus on näköalaton. (Selkamo 2016, 92–93.) Samaa kertovat myös Lapalainen & Sointu (2013, 5) todetessaan, että huomio kiinnittyy herkästi epäonnistumisiin, taitojen puutteisiin tai heikkouksiin ja sen takia juuri tukea tarvitsevien oppilaiden vahvuudet tulisi nostaa esille. Pellisen (2011) tutkimuksessa tuli ilmi ”erityis”-puhetta koskien sekä puolesta että vastaan olevia kannanottoja. Kuitenkin ohjauksen ja tuen määrä erityiskouluissa ja muissa erityisen tuen tarpeessa oleville suunnatuissa paikoissa on muihin yleisiin tahoihin verrattuna parempaa. (Pellinen 2011, 78). Tämä puoltaa erityiskoulujen tarvetta, jotta tukea kohdentuu riittävästi yksilön tarpeet huomioiden.

4.4 Yhteenveto

Opinnäytetyöni kohdistuu vaativaa erityistä tukea tarvitseville, erityisammattioppilaitoksessa opiskeleville nuorille, jotka ovat lähellä valmistumista ja työelämään siirtymistä. Jatkossa tässä opinnäytetyössä heihin viitataan käyttämällä termiä erityistä tukea tarvitseva. Nämä nuoret ovat mukana Aitoon koulutuskeskuksen toteuttamassa TYRSKY-hankkeessa. Heidän tulevaisuuden ajatuksiaan lähestytään tutkimuksessa uraohjauksen näkökulmat huomioon ottaen eli oletuksena on, että heillä on jo ennen tutkimukseen vastaamista ollut tarpeen käydä omaan uraan ja tulevaisuuden työelämään liittyviä pohdintoja. Tutkimukseen osallistuneet nuoret ovat keskellä itsenäistymisen elämänvaihetta ja siitä syystä oman tulevaisuuden pohtiminen ja suunnitteleminen ovat heille ajankohtaisia asioita. Koska itsenäistymisen elämänvaiheeseen kuuluu paljon erilaisia osa-alueita, huomioidaan kyselyssä elämä kokonaisuutena eikä keskitytä ainoastaan työpäivällä tapahtuviin asioihin. Lähtökohtana tutkimukselle on positiivinen ja myönteinen näkökulma, vaikka tuen tarpeita selvitetäänkin. Tämä ajatus on yhtenäinen positiivisen pedagogiikan ja vahvuusperustaisen ohjauksen kanssa. On ymmärrettävää, että tuen tarpeista täytyy käydä keskustelua, jotta nuorille saadaan hankittua kaikki heidän tarvitsemansa palvelut ja tukitoimet. Kuitenkin tässä tutkimuksessa näkökulma on onnistumisessa ja itsetuntemuksessa. Tutkimuskysymysten luomisessa päämääränä oli kuitenkin tukea nuorissa sitä näkökulmaa, että he ovat kykeneviä ja aktiivisia toimijoita, erilaisista tuen tarpeista huolimatta.

Vaikka uraohjauksen määrittely, ohjeistukset ja mallit vaihtelevat eri koulujen kesken ja niitä kehitetään hankkeiden kautta parhaillaan, on niistä keskenään löydettävissä paljon samoja elementtejä. Yhtenäisten ohjeiden määrittely varsinkin erityistä tukea tarvitseville opiskelijoille onkin haastavaa, koska jokaisen oppilaan yksilölliset tuen tarpeet määrittävät myös uraohjauksen toteuttamistapoja ja tarpeita. Aitoon koulutuskeskuksessa uraohjausta toteuttavat opettajat. Materiaaleja uraohjaukseen liittyen kehitetään parhaillaan eli yhtenäistä toimintatapaa ei vielä ole käytössä.

Työurien muuttuminen aiheuttaa nykyään enemmän tilanteita, joissa omaa tulevaisuutta ja koulutusta tulee pohtia ja suunnitella. Enää yhdellä ja samalla ammatilla ei välttämättä pysty työllistymään opintojen päättymisestä eläkeikään asti.

(Holopainen 2020, 51) Tästä syystä uraohjaus ei ole ajankohtaista ainoastaan koulutuksen ja oppilaitoksesta valmistumisen aikaan, vaan omaan urasuunniteluun tarvittavia taitoja tulee kehittää läpi elämän. Omaa elämää voi hahmottaa ja suunnitella myös unelmien kautta, jolloin nuorelle voi helpommin konkretisoida se, mitä kohti matkaa tavoitellaan. Tarkoituksena on löytää niihin peilaten tavoitteita ja nähdä oman roolin merkitys aktiivisena toimijana, omasta elämästä vastuuta ottavana nuorena aikuisena. Tutkimuskysymysten luomisessa lähtökohdana olikin, että ammatillisesta oppilaitoksesta valmistumisen aikaan nuori on aloittamassa valmistumisen jälkeistä uraa, eikä lopullinen ammatti välttämättä tule olemaan se, mihin nuori on nyt opiskellut.

Erityistä tukea tarvitsevien nuorten siirtyminen koulutuksesta työmarkkinoille ja itsenäiseen elämään ovat suuria elämän mullistuksia. Onnistunut siirtymä opiskelijan roolista työntekijäksi ja itsenäisen elämän vastuunottajaksi vaatii kehittymään kaikilla nuoren roolikartassa mainituilla osa-alueilla. Opiskeluaikana erityistä tukea tarvitsevan nuoren tukitoimia on suunniteltu opiskelun näkökulmasta, mutta tuen tarpeet jatkuvat myös työelämään. Työelämässä tarjottavia tukitoimia käytetään vähän ja siksi haluankin tutkimuksellani selvittää, minkälaisia tukitoimia erityistä tukea tarvitsevat nuoret ajattelevat tarvitsevansa.

Opiskelija voi kouluttautumisen aikana hankkia ammatillista osaamista myös muissa oppimisympäristöissä kuin oppilaitoksen tiloissa. Työpaikoilla käytännön työtehtävien yhteydessä tapahtuvaa koulutusta kutsutaan työelämässä oppimiseksi (Opetushallitus 2021d). Nämä jaksot tarjoavat myös hyvän tilaisuuden työelämä- sekä sosiaalistentaitojen harjoitteluun. Opinnäytetyöni lähteissä käytetyissä tutkimuksissa näistä jaksoista käytetään yleisesti nimitystä työssäoppijakso, mutta tutkimukseni kohderyhmä käyttää nimitystä koulutus sopimusjakso. Tutkimukseni kannalta ei ole olennaista erotella ja määritellä näitä käsitteitä, koska huomio on opiskelijan näkemyksissä eikä työelämässä tapahtuvan oppimisen määrittelyssä sisällössä. Kaikessa työelämässä tapahtuvassa oppimisessä on tarpeen huomioida samat seikat, mitä erityistä tukea tarvitsevan uraohjauksessakin. Työpaikoilla tulee olla tieto siitä, millainen tuki ja ohjaus edistävät opiskelijan oppimista (Kuntoutussäätiö 2018, 14)

5 OPINNÄYTETYÖN TOTEUTUS

5.1 Laadullinen tutkimus ja tutkimuskohde

Tutkimukseni toteutettiin kvalitatiivisen eli laadullisen tutkimuksen keinoin. Laadullisella tutkimuksella ei pyritä yleistämiseen, vaan sen tarkoituksena on kuvata jotain ilmiötä tai tapahtumaa, ymmärtää tiettyä toimintaa tai antaa jollekin ilmiölle teoreettisesti mielekäs tulkinta (Tuomi & Sarajärvi, 2018). Myös Vilkka (2021, 120) toteaa, ettei laadullisella tutkimusmenetelmällä pyritä löytämään tutkittavan asian totuutta. Eskolan & Suorannan (2001, 25) mukaan pelkistetyin määritelmä laadulliselle aineistolle on tekstin muodossa oleva aineisto.

Laadullisessa tutkimusprosessissa pyritään kohti tutkijan kasvavaa tietoisuutta tarkasteltavana olevasta ilmiöstä tai siihen vaikuttavista tekijöistä (Kiviniemi 2018). Laadullisen tutkimusmenetelmän keinoin toteutetulla tutkimuksella voidaan tavoittaa yksilön merkitykselliseksi kokemaa elämäntulkintaa tai pidemmälle omaan elämään sijoittuvaa ajanjaksoa (Vilkka 2021, 42). Laadullisessa tutkimuksessa hypoteeseja ei välttämättä pystytä määrittämään ennakkoon, vaan ne syntyvät tutkimuksen ja analyysin edetessä, kun aineisto tulee tutkijalle tutuksi (Alasuutari 2011, 268; Eskola & Suoranta 2001, 19). Hypoteesit nousevat aineistosta (Puusa & Juuti 2020, 79).

Alasuutari (2011, 43) toteaa jokaisen yksilön olevan ainutkertainen tavalla tai toisella ja siksi eroavaisuudet eri ihmisten välillä ovat tärkeitä. Onkin olennaista, että tutkimukseen osallistuvat henkilöt on valittu niin, että heillä on mahdollisimman paljon tietoa tai kokemusta tutkittavasta asiasta. Tutkimusta ei voida toteuttaa sattumanvaraisesti valituille henkilöille. (Tuomi & Sarajärvi 2018.) Haastateltavien valinnassa täytyy huomioida, mitä ollaan tutkimassa ja mielekästä onkin valita haastateltavat teeman tai tutkittavaan asiaan liittyvän asiantuntemuksen tai kokemuksen perusteella (Vilkka 2021, 135).

Opinnäytetyöni on perusteltua toteuttaa laadullisin tutkimusmenetelmin, koska tarkoituksena on selvittää opiskelijoiden omia ajatuksia, käsityksiä ja kokemuksia. Tavoitteena on oppilaslähtöisesti tuoda esiin tietoa siitä, mitä palvelutarpeita

ja ajatuksia heidän tulevaisuutensa työllistymiseen ja arkeen liittyä. Tutkimukseen osallistuvat oppilaat edustavat TYRSKY-hankkeessa erityisoppilaitostaan ja ovat mukana uuden toiminnan pilotoinnissa. Heillä on aikaisemmilta vuosilta jo kokemusta koulutussopimusjaksoilta, joten työelämään liittyviä toiveita tai unelmia on saattanut jo syntyä. Tutkimus on perusteltua toteuttaa juuri heidän kanssaan, koska esimerkiksi juuri opinnot aloittaneella opiskelijalla ei välttämättä ole vielä tietoa ja kokemusta uraohjauksesta tai työelämä saattaa tuntua vielä kaukaiselta. Koulutuksen aikana työelämä lähentyy sekä koulutussopimusjaksojen että ohjauksen kautta. Tutkimussuunnitelmaa tehdessäni ja tutkimuslupaa hakiessani olin määrittänyt tutkimuskysymykset, joita tarkensin analysointivaiheessa. Tutkimuskysymyksiä oli alkuun laadittu useampia, koska kerätty aineisto saattaa valmiina olla hyvinkin erilainen, kuin mitä tutkimuksen suunnitteluvaiheessa on mahdollista olettaa.

5.2 Aineiston keruu ja kyselyn laatiminen

Laadullisen tutkimuksen aineistoa kerätään useimmiten haastattelun, kyselyn, havainnoinnin tai erilaisista dokumenteista koottujen tietojen avulla. Näistä erilaisista keruumenetelmistä on mahdollista koota myös yhdistelmä tutkimusongelmasta ja -resurssista riippuen. Kun halutaan selvittää henkilön aikomuksia käyttäytyä jollain tavalla, on tarkoituksenmukaisin aineistonkeruumenetelmä kysyminen. (Tuomi & Sarajärvi 2018.) Kun tutkimusaineisto koostuu ihmisten kertomista kokemuksista puheen muodossa, kerätään aineisto usein haastatteluina (Vilka 2021, 122).

Hyvä tieteellinen käytäntö edellyttää tutkijan antamaan riittävästi tietoa, jotta tutkittava voi päättää osallistuuko hän tutkimukseen. Saatekirjeen visuaalinen ilme ja sisältö ovat tärkeässä roolissa, kun mahdollinen kyselyyn vastaaja pohtii osallistumistaan tutkimukseen. Vilka (2021, 189–190.) Tutkimuksen saate ja suostumuslomake pyrittiin kirjoittamaan mahdollisimman selkeästi ja välttäen pitkiä lauseita. Myös tekstinasettelu sivulle oli suunniteltu niin, että lukeminen olisi helppoa. Olin tutustunut selkokielen kirjoittamisohjeisiin ja suunnittelin saateen nämä seikat mahdollisuuksien mukaan huomioon ottaen. Tämä seikka oli huomioitu siitä syystä, että ammatillisissa erityisoppilaitoksissa voi opiskella opiskelijoita,

joilla on laajoja lukemisen ja oppimisen haasteita. Ennen osallistumistaan opiskelijat olivat tutustuneet opinnäytetyön tutkimukseen saateen (Liite 1) ja suostumuslomakkeen (Liite 2) kautta. Olin tavannut heidät myös hankkeen *#unelmien-työökoulussa*, jossa esittelin itseni ja aikomukseni toteuttaa tutkimus hankkeen kautta. Tässä kohtaa tutkimukseni aihe ei vielä ollut selvillä, mutta halusin käyttää tilaisuuden tavata opiskelijat kasvotusten, jotta heidän olisi mahdollisesti helpompi arvioida haluan osallistua tutkimukseen, kun tutkija ei ollut pelkästään nimi paperilla.

Käytettävän kyselylomakkeen pituus tulee miettiä tarkoin, koska liian pitkä lomake saa vastaajan lopettamaan ennen kuin hän on ehtinyt tutustumaan siihen kunnolla. Vastaajan lukutaito ja aiheen merkitys vaikuttavat myös vastaamisinnostukseen. Kysymyksissä käytettävän kielen tulee olla miellyttävää lukea ja huolehtia että teksti on kieliopillisesti oikein muotoiltu. (Valli 2018, 95.) Kysely tehtiin Forms-ohjelmalla. Vaikka kysymykset olivat lyhyitä, olin varmistanut, ettei niitä voi ymmärtää tai tulkita väärin. Kysymysten kieli oli neutraalia, ne eivät olleet johdattelevia tai asenteellisia. Sanavalinnat olivat kuitenkin myönteisen sävyisiä ja kuvasivat muun muassa vastaajan omaa roolia saavutuksien aktiivisena toimijana. Tutkimusaineiston kerääminen toteutettiin 3.-19.5.2021 välisenä aikana Aitoon koulutuskeskuksessa. Vastaamiseen kului keskimäärin 60 minuuttia. Haastateltavaan ryhmään kuului 13 opiskelijaa. Heidät kaikki haastateltiin, mutta yhden opiskelijan vastausten tallentaminen oli epäonnistunut eli vastauksia saatiin 12:lta opiskelijalta.

Linkki kyselyyn jaettiin TYRSKY-hankkeen kahden hankeasiantuntijan kautta opiskelijoille. Opiskelijat vastasivat nettikyselyyn heidän kanssaan siten, että hankkeen asiantuntijat toimivat haastattelijoina ja kirjureina. Tutkimuksen tekoon liittyvässä teoriassa Vilka (2021, 123) kuvaa tämän kaltaista haastattelutilannetta lomakehaastatteluksi, jossa kysymyksiin vastaamisen järjestys toisen kuin itse tutkijan haastattelemana on tärkeää, koska edellinen vastaus vaikuttaa oletettavasti seuraavaan kysymykseen ja sen vastaukseen.

Tapaamiset olivat yksilötapaamisia. Opiskelijat olivat jo hankkeen aikana tutustuneet näihin henkilöihin, jotka toteuttivat aineiston keräämisen. Yksilötapaami-

nen soveltui tilanteeseen mielestäni paremmin, kuin mitä haastattelu tuntemattoman haastattelijan toimesta olisi ollut. Mikäli opiskelija halusi, hänellä oli mahdollisuus vastata myös itsenäisesti. Tapaamisen aikana toteutettavalla vastaamisella pyrittiin siihen, että jokaisella oli tasavertaiset mahdollisuudet vastata tutkimukseen, riippumatta omista lukemisen ja kirjoittamisen taidoista. Vastaukset oli mahdollista käydä kyselyn täyttämisen jälkeen vielä läpi ja varmistaa, että opiskelijan vastaukset ovat tulleet oikein kirjatuiksi. Tarkoituksena oli myös, että kyselyyn vastaaminen olisi luonteva osa tavallista ohjauskeskustelua. Jokaisella vastaajalla oli kuukausi aikaa perua osallistumisensa, ennen kuin aineiston analysointi aloitettiin. Tästä tiedotettiin osallistujia suostumuslomakkeessa. Heillä oli mahdollisuus perua osallistuminen kesäkuun 2021 loppuun mennessä. Yhtäkään peruuntumista ei ilmoitettu.

Kyselyn kysymykset (n=26) laadittiin niin, että niihin oli mahdollisuus vastata aihe kerrallaan tai sitten numerojärjestyksessä (kts. liite 3&4), mikä oli suunniteltu kronologisesti eteneväksi alkaen kysymyksillä lapsuuden toiveammattista. Jo kysymyksiä luodessa oli selvää, etteivät kaikki kysymykset ole tämän tutkimuksen tutkimuskysymysten näkökulmasta välttämättömiä, vaikka ne mielenkiintoisia olivatkin. Tarkoituksena oli kuitenkin, että haastattelutilanne olisi luonteva ja kysymykset johdattelevat aiheen pariin ja helpottavat unelma -käsitteen hahmottamista. Vallin (2018, 94–95) mukaan kyselylomakkeen alussa tulee osoittaa vastaajalleen, että kysely on tärkeä ja mielekäs, jotta vastaaja kokisi vastaamisen myös tutkimuskysymyksen kannalta olennaisiin kysymyksiin miellyttävänä. Koska kyseessä on iso teema eikä kysymyksiin pysty välttämättä nopeasti löytämään vastauksia, olivat aiheeseen johdattelevat kysymykset tästä syystä mielestäni tarpeellisia.

Alasuutarin (2011, 51) mukaan lomaketutkimukselle on olennaista se, että hankittavaa aineiston määrää rajataan jo suunnitteluvaiheessa, jotta siitä saadaan hallittavamman kokoinen. Käytännössä tämä tarkoittaa, että kysytään tutkijaa kiinnostavia ja tutkimuksen kannalta olennaisia kysymyksiä (Alasuutari 2011, 51). Omassa tutkimuksessani tämä ei täysin toteudu, koska tutkimuksen tavoitteena oli myös toimia luontevana keskustelurunkona ja tutkimuskysymysten kannalta myös epäolennaisia asioita on kysytty. Kysymyksiä luotiin enemmän, kuin mitä tutkimuskysymysten kannalta olisi tarvinnut.

Lapsuuteen ja nuoruuteen liittyvät kysymykset toimivat aiheeseen perehdyttämisessä. Opiskeluaikaa koskevissa kysymyksissä huomio oli omassa tekemisessä ja omassa roolissa tavoitteellisen päämäärän saavuttamisessa. Uraohjauksen määritelmää ja siihen rinnastettavaa toimintaa selvitettiin omana osionaan. Siinä tarkoituksena oli löytää uraohjauksen määritelmää kuvaavaa toimintaa käytännössä. Työelämään liittyvät kysymykset koskivat työelämän tukitoimia ja työelämätaitoja sekä tulevaisuuden kuvaamisesta kymmenen vuoden päästä. Tämä viimeinen osio vastasi erityisesti unelmiin liittyviin teemoihin.

5.3 Aineiston analyysi

Tämän tutkimuksen analyysi on tehty sisällönanalyysin periaatteiden mukaisesti. Laadullisen aineiston analyysissä aineistoa tarkastellaan usein kokonaisuutena (Alasuutari 2011, 38). Aineistoon liittyvien tulkintojen ja näkökulmien voidaan katsoa kehittyvän tutkimusprosessin edetessä tutkijan tietoisuudessa. Kyse ei ole minkään etukäteen valitun teorian testauksesta. (Kiviniemi 2018.) Tutkijan tulee ymmärtää omat esiyymmärryksensä tutkittavasta aiheesta, koska se vaikuttaa aineiston analyysiin. Aineiston analyysivaiheeseen tulee keskittyä tarkoin, jotta kerätyllä aineistolla pystytään tuottamaan uutta tietoa tai teoriaa. Analyysin tarkoituksena on koota aineistosta mielekäs kokonaisuus, jonka avulla tutkittavasta ilmiöstä saadaan tuotettua onnistunut tulkinta ja johtopäätökset. (Puusa 2020, 147–148.) Aineiston analyysi pyrkii siis kuvaamaan, tulkitsemaan ja ymmärtämään tutkittavaa kohdetta. (Juuti & Puusa 2020, 143.)

Sisällönanalyysi on laadullisen aineiston käsittelyyn sopiva perusanalyysimenetelmä, mikä voidaan toteuttaa joko aineisto- tai teorialähtöisesti. Sisällönanalyysi mahdollistaa dokumenttien analysoimisen systemaattisesti ja objektiivisesti. (Tuomi & Sarajärvi 2018.) Aineiston hankinnan jälkeen tutkija lukee aineistoa uudelleen ja uudelleen sekä hankkii lisää tietoa teoriasta ja aiemmista tutkimuksista (Juuti & Puusa 2020, 143). Aineiston analyysi jatkuu alkuperäisten ilmaisujen pelkistämällä. Pelkistämisessä tutkimusainestoa peilataan tutkimusongelma huomioon ottaen ja jätetään sen kannalta pois kaikki epäolennainen. Tärkeää on kuitenkin olla hävittämättä tärkeää informaatiota mitä aineisto sisältää. Tämän jäl-

keen aineistoa tiivistetään tutkimusongelmasta ja tutkimuskysymyksestä lähtöisin, jonka jälkeen on aika ryhmitellä aineisto johdonmukaiseksi kokonaisuudeksi. Syntyneitä käsitealaluokkia yhdistellään ja viimeisenä ryhmät nimetään niitä kuvaavalla yläkäsitteellä. Mahdollisesti yläluokat voidaan vielä yhdistää pääluokaksi tai aineiston kokoavaksi käsitteeksi. (Tuomi & Sarajärvi 2018.)

Tässä analyysissä on keskitytty opinnäytetyön tutkimuskysymykset huomioiden olennaisiin asioihin. Aineiston analysoinnin aloitin lukemalla vastauksia useaan kertaan. Koska vastaukset olivat kirjallisessa muodossa kerättyjä, ei puheen literointia tarvinnut suorittaa. Haastattelutilanteessa haastattelijat ovat vastauksista jättäneet jo pois mahdolliset merkityksettömät täytesanat. Vastaukset sai Forms-ohjelman avulla lajiteltua kysymyksittäin. Erityisesti tästä huomasin miten vaihtelevia vastaukset olivat toisiinsa verrattuna, kun vastaukset pystyi lukemaan toinen toisensa jälkeen ja näkemään listattuna. Muutamia kertoja luin vastauksia myös niin, että luin kerralla kaikki vastaukset samalta vastaajalta kysymys kysymykseltä. Näin pyrin saamaan enemmän tietoa yksittäisestä vastaajasta ja löytämään mahdollista logiikkaa eri kysymyksiin vastaajan vastausten välillä. Aineistoon tutustumisen myötä alkoi myös havaitsemaan, mitkä kysymykset ovat tärkeitä tutkimuskysymysten kannalta.

Kun aineisto oli usean läpilukemisen jälkeen tullut tutuksi, valitsin mitkä kysymykset vastasivat tutkimuskysymyksiini. Kävin jokaisen tutkimuskysymyksen kohdalla kuitenkin läpi myös muut kysymykset siltä varalta, että joku vastaaja olisi vastannut toisessa kysymyksessä jotain oleellista tietoa toiseen tutkimuskysymykseen liittyen. Tässä kohtaa myös tiivistin vastaukset eli pelkistin aineiston. Tärkeää oli, ettei pelkistyksessä jäänyt mitään sellaista tietoa pois, mikä oli lauseen kannalta oleellista. Jokaista vastausta ei ollut tarpeen pelkistää, sillä osa vastauksista oli hyvin lyhyitä.

Eri henkilöiden antamat vastaukset etenivät loogisesti kyselyn alusta loppuun. Mikäli alussa näytti siltä, että vastaukset ovat lyhyitä eikä omaa tulevaisuutta koskevia suunnitelmia vielä ole, näyttäytyivät saman vastaajan muutkin vastaukset toteuttavan tätä samaa tyyliä, vaikka jokaista vastausta olikin pohdittu ilahduttavan paljon. Toisaalta myös paljon suunnittelevia, omasta tulevaisuudestaan ”var-

moja” vastaajia löytyi ja heidän kohdallaan oli mieluisaa huomata, että vaikka samaa asiaa sivuttiinkin useassa eri kysymyksessä, vastasivat he alussa tulleen oletuksen mukaisesti ja jaksoivat perustella omaa kantaansa erilaisista näkökulmista.

Pelkistettyjä ilmaisia merkitsin alkuun Atlas.ti-ohjelmaa apuna käyttäen. Huomasin kuitenkin, että itselleni sopi paremmin aineiston pyörittely ja tutkiminen paperilla, joten tulostin muutamat kappaleet vastauksia kysymyksittäin aseteltuina ja aloin merkitsemään eri teemoja eri väreillä, leikkaamaan vastauksia ja kokoaamaan niitä samankaltaisten kanssa yhteen. Koska samaan tutkimuskysymykseen oli vastauksia useassa kyselyn kysymyksessä, huomasin että vastausten ryhmittely paperilapuin toimi itselleni selkeänä apuna ja jäseni aineistoa paremmin kuin tietokoneella tehty ryhmittely.

TAULUKKO 1. Esimerkki aineiston pelkistämisestä

Minkälaista apua toivoisit (työelämässä)?

Alkuperäinen ilmaisu	Pelkistetty ilmaisu
”Kunnon ohjeistusta työtehtäviin”	Kunnon ohjeistus
”Miten työelämässä toimitaan, ohjausta uuteen työhön, kunnes oppii tehtävän”	Miten työelämässä toimitaan Ohjausta työhön
”Hyvät ja selkeät ohjeet”	Selkeät ohjeet
”Kunnon perehdyttäminen, että näytetään mitä pitää tehdä”	Kunnon perehdyttäminen Näytetään työtehtävän suorittaminen
”Jos pääsee töihin, niin joku näyttäisi, että miten hommaa tehdään”	Näytetään miten työtä tehdään

Aineiston pelkistämisen jälkeen aloin muodostamaan vastauksista ryhmiä eli alaluokkia. Alaluokan nimeämisessä pyrin löytämään mahdollisimman kuvaavan sanan, joka sopisi yläkäsitteeksi jokaiselle siihen ryhmään kuuluvalle pelkistetylle ilmaisulle. Vaikka vastauksissa oli vaihtelua, oli sitä toisinaan lähinnä sen suhteen, oliko vastaaja ylipäättään vastannut vai oliko vastauksena ”en tiedä”. Erilaisia alaluokkia ei siksi syntynyt minkään tutkimuskysymyksen kohdalla kovinkaan montaa tai niistä muodostui suoraan yläluokkia.

TAULUKKO 2. Esimerkki pelkistetyn aineiston nimeämisestä

Pelkistetty ilmaisu	Alaluokka
Kunnon ohjeistus	Työtehtävän ohjeistaminen
Ohjausta työhön	
Selkeät ohjeet	
Miten työelämässä toimitaan	Työelämän toimintatavat
Kunnon perehdyttäminen	Perehdytys
Näytetään työtehtävän suorittaminen	Ohjeistus näyttämällä
Näytetään miten työtä tehdään	

Yläluokkien jäsentämistä varten yhdisteltiin alaluokkia ja nimettiin syntynyt kokonaisuus sisältöä kuvaavalla nimellä. Yläluokan nimeämisessä otettiin huomioon konteksti ja tutkimuskysymys. Koska tutkimuskysymyksiä oli kolme ja ne käsitteivät eri asioita, ei aineistosta saanut luotua riittävän kuvaavaa yhtä pääluokkaa. Yläluokat jäivät siten kuvaamaan tutkimuksen tuloksia.

TAULUKKO 3. Esimerkki alaluokkien yhdistämisestä ja nimeämisestä

Alaluokka	Yläluokka
Työtehtävän ohjeistaminen	Työtehtävän ohjeistaminen omat erityistarpeet huomioiden
Työelämän toimintatavat	
Perehdytys	
Ohjeistus näyttämällä	

6 OPINNÄYTETYÖN TULOKSET

Tässä opinnäytetyössä tutkimuskysymyksenä on: Minkälaisia käsityksiä ja unelmia erityistä tukea tarvitsevilla ammattiin opiskelevilla nuorilla on työelämästä ja tulevaisuudesta?

Lisäksi tarkentavina tutkimuskysymyksinä ovat:

1. Minkälaisia tukitoimia erityistä tukea tarvitsevat ammattiin opiskelevat nuoret ajattelevat tarvitsevansa työelämässä?
4. Miten erityistä tukea tarvitsevat ammattiin opiskelevat nuoret ovat suunnitelleet omaa uraa?

Seuraavassa käsitellään tutkimustulokset tutkimuskysymys kerrallaan ja esitetään kyselyssä käytetyt kysymykset, joiden vastauksista on aineistolähtöisen sisällönanalyysin keinoin saatu tutkimustulokset. Jokaisen tutkimuskysymyksen vastauksista on koottu vielä tiivistelmä kaavion muodossa.

6.1 Tulevaisuus ja työllistyminen odottavat osaajaa

Erityistä tukea tarvitsevien ammattiin opiskelevien nuorten käsityksiä ja unelmia tulevaisuudesta ja työllistymisestä alustettiin kysymällä lapsuuden ensimmäistä unelma-ammattia, unelmien mahdollista muuttumista iän myötä ja omia toimia unelma-ammattin saavuttamiseen. Lisäksi kysyttiin, miksi juuri tämä ammatti oli ollut vastaajalle mieluinen ja onko hän tehnyt jotain saavuttaakseen tätä ammattia. Näiden kysymysten tarkoituksena oli saada vastaaja pohtimaan perusteluja omille unelma-ammateilleen, muistelemaan mistä toiveet eri ammatteihin ovat syntyneet ja yleisesti johdattaa tutkimuksen laajaan aiheeseen.

Lapsuuden unelma-ammattit vaihtelivat paljon, vaikkakin poliisin ja palomiehen ammatti oli mainittu useasti. Unelma-ammatti saattoi olla myös kokki, patologi, leipuri-kondiittori, puutarhuri, metsuri, lastenhoitaja tai siivooja. Yksi vastaaja myös kertoi, ettei hänellä ole ollut lapsuudessa unelma-ammattia. Muutamassa vastauksessa oli ammattitutkinnon sijaan kuvattu, minkälaista työtä tekisi, kuten autoalaan liittyviä töitä, ulkohommia tai videoiden tekemiseen liittyviä työtehtäviä.

Huomioitavaa on se, että mainituista ammasteista kaikki pitävät sisällään jotain käsillä tekemistä ja työnkuvaukset olisivat sellaisia, että ne perustuvat tai niissä tapahtuu myös sosiaalista kanssakäymistä. Koulutusasteet vaihtelivat ammatillisesta koulutuksesta ammattikorkeakoulututkintoihin. Lapsuuden unelma-ammattit perustuivat pitkälti siihen, mikä vastaajan mielestä oli lapsena **näyttänyt mielenkiintoiselta työltä** tai **ammatti oli omien vanhempien ammasteista tuttu**. Omat luonteenpiirteet ja vahvuudet olivat myös syitä toivoa tiettyä ammattia.

”Se kiinnosti eniten, äiti on ollut samalla alalla ja sen takia kiinnostuin”

”Uteliaisuus ja halu kokeilla, että pystyykö edes siihen”

”Pienen pojan silmissä ne näytti hienoilta”

Lapsuuden aikaisten unelma-ammattien toteutumisen eteen ei yleensä ollut tehty mitään konkreettisia toimenpiteitä tai tehtyjä asioita ei muistettu. Joku vastaajista oli opiskellut kohti lapsuuden unelma-ammattia, jollakin ammatti jäi kokeilun takia taakse. Omien kykyjen rajallisuus, asioiden selvittäminen ja ammattiin vaaditut edellytykset vaihtoivat unelma-ammattin seuraavaan. Lapsuuden unelmat hahmotettiin olevan osa lapsuutta eikä niillä välttämättä ole tarkoitukseen tulla osaksi nuoruutta tai aikuisuutta. Myös tällä hetkellä ammatinvaihto on mahdollinen askel kohti seuraavaa ammattia.

”Ne oli vaan haaveita”

”Realismi astui peliin”

Tämänhetkistä unelma-ammattia selvitettiin kysymällä, onko lapsuuden haave muuttunut, minkälaista työtä toivotaan, mistä vastaaja on huomannut, että unelma täytyy vaihtaa toiseen sekä mitä vastaaja on tehnyt mahdollisen uuden unelman eteen. Unelma-ammattit ovat lapsuuden jälkeen lähes jokaisella vastaajista vaihtuneet. **Realistiset käsitykset omista kyvyistä** ja kiinnostuksesta ovat tuoneet opiskelemaan nykyistä alaa. Muutama kokee nykyisen opiskelualan tähtäävän tämänhetkiseen unelma-ammattiin. Kuitenkin toisille ajatus omasta tulevaisuudesta on vielä kaukainen eikä siksi ole mahdollista sanoa, mikä olisi oma unelma-ammatti. Tämänhetkiset mainitut unelma-ammattit ovat kaikilla toisen asteen koulutuksia. Tulevaisuuden työ nähdään usein avustavissa työtehtävissä, selkeinä työtehtävinä, vaihtelevana mutta rutiininomaisena työnä.

”Kuten täällä koulussakin, paljon erilaisia työtehtäviä mutta silti tietyt rutiinit ja tietty sama aikataulu.”

Tämänhetkistä unelma-ammattia saavuttaakseen erityistä tukea tarvitsevat nuoret ovat tehneet jo paljon. Omien unelmien saavuttamisessa oma rooli nähdään siis **aktiivisena toimijana**. Unelma-ammatti ei ole vain hetken mielijohteesta syntynyt ajatus ja kaikilla sitä ei välttämättä ole vielä löytynyt. Toivottua ammattia kohti otetaan askelia jo ennen opiskelun aloittamista. Näitä askelia ovat asioiden selvittäminen, mielenkiinnon yllä pitäminen ammattialaa seuraamalla sekä harjoittelut.

”Hain opiskelemaan alaa ja hankin osaamista”

”Olen seurannut erilaisia työelämän vaihtoehtoja”

”Olen ollut harjoittelemassa --”

”En ole vielä keksinyt sitä unelma-ammattia”

Käsitysten ja unelmien selvittämistä jatkettiin kysymällä, minkälaisia taitoja heillä on työelämää varten ja mitkä asiat elämässä auttavat työssä. Nuoret luettelivat **työn konkreettiseen suorittamiseen liittyviä taitoja**, kuten rahan laskemista, ruoan laittamista, hyviä työtaitoja akkuporakoneen, trimmerin tai lapion käyttämisessä ja hyvää työn jälkeä. Näihin kuuluivat lisäksi yleensä asiakaspalvelussa tarvittavat iloisuus, kohteliaisuus ja ystävällisyys. **Työyhteisössä jäsenenä olemisen taitoja** voidaan nähdä olevan myös monet asiakaspalvelussakin hyödyksi olevat taidot. Muita mainittuja olivat oma-aloitteisuus, rauhallisuus, reippaus, ohjeiden kuunteleminen, taito ottaa neuvoja vastaan, huomioida muut ihmiset ja aikataulujen noudattaminen. **Omasta itsestä huolehtimisen taitoja** olivat jaksamisesta huolehtiminen, liikunta, hyvät peruselintavat kuten lepo, ravitsemus ja hygienia sekä kunnossa olevat läheiset ihmissuhteet. Kysymykseen työelämätaidoista jokainen vastaaja oli löytänyt itseä kuvaavia, myönteisiä asioita. Oman elämän työntekoa tukevia seikkoja olivat löytäneet yhtä lukuun ottamatta jokainen vastaaja.

”Ja myös ne ei niin mieluisat työt ovat jo aika hyvin hallussa.”

”Olen nopea oppimaan asioita”

”Turvallisuusasioissa olen taitava”

"Hyvä uni on tärkeää, joskus tulee nukuttua vähän huonosti"

"Ihmiset jotka neuvovat"

Vastausta tutkimuskysymykseen jatkettiin vielä kysymällä minkälainen olisi työviikkosi, kuinka monta päivää tekisit töitä ja mitä tekisit muina päivinä. Työviikkoa oli kuvattu sekä aikataulujen että työtehtävien mukaan. Suurin osa vastaajista piti sopivana **maanantaista perjantaihin** ajoittuvaa säännöllistä työviikkoa, mutta tarpeen mukaan siitä olisi myös mahdollista joustaa ja kokeilla vuorotyön soveltuvuutta itselle. Työviikkoa ei välttämättä pystynyt vielä hahmottamaan, vaan vastauksissa oli myös pientä epävarmuutta. **Kolmen - kuuden tunnin työpäivä** vaikutti olevan useammalle vastaajalle sopiva. Myös tätä lyhyemmät työpäivien pituudet oli mainittu, sekä kahdeksan tunnin työpäivä. Vapaapäivät kuluiisivat suurimmalla osalla työstä palautumiseen rennosti ottaen ja lepäillen, omissa harrastuksissa tai läheisten kanssa. Oman kodin siisteydestä pidettäisiin myös huolta.

"Rutiininomainen, koska en selviä ilman rutiineja"

"Sellainen, ettei joka päivä olisi samaa työtä"

"Maanantaista perjantaihin"

"Ottaisin rennosti"

Työelämään liittyviä unelmia ja käsityksiä selvitettiin lopuksi kysymällä, mitkä asiat työpaikalla ovat nuorille tärkeitä ja miten he kuvailevat elämäänsä kymmenen vuoden kuluttua. Jokainen vastaajista mainitsi **työyhteisön tärkeyden**. Oma rooli ymmärrettiin osana työyhteisöä ja siihen halutaan kuulua. Myös palkka mainittiin tärkeänä osana työtä.

"Puhutaan avoimesti asioista ja jos tekee virheen niin siitä keskusteltais"

"Se, että on mukava olla siellä, eikä tulisi kiukkukohtauksia"

"Hyvä ohjeistus ja on aina joku jolta voi kysyä"

"Töitä niin ettei tule tyhjää aikaa"

Kymmenen vuoden päästä omassa elämässä toivotaan olevan **työpaikka**. Näin vastasi yhtä lukuun ottamatta jokainen vastaajista. **Oma koti** oli lähes jokaisen vastaajan kuvauksissa ja sen sijaintikaupunkikin oli usein jo tiedossa. Oma

asunto voi olla myös tukiasumisyksikössä. Omaan elämään voi kuulua myös puoliso, perhe ja lemmikki. Omat harrastukset ja yhteydenpito itselle tärkeisiin ihmisiin ovat myös osa omaa elämää kymmenen vuoden kuluttua. Omaan kotiin tarvittavaa materiaa oli kuvattu myös. Toisaalta tulevaisuuden pohtiminen kymmenen vuoden päähän ei välttämättä ole tässä hetkessä vielä mahdollista.

”Tai voisinhan mä olla yrittäjäkin”

”Parasta olisi, jos olisin normaalisti töitä tekevä ihminen”

”Haluan elää mukavaa ja valoisa elämää”

”En ole mikään ennustaja, ei hajuakaan!”

”Oma asunto”

Erityistä tukea tarvitsevat ammattiin opiskelevat nuoret käsittävät työelämän ja tulevaisuuden moninaisesti. Tutkimuskysymyksen vastauksista on koottu pääteemat kuvioon 1, jossa näkyy miten työelämä ja vapaa-aika liittyvät toisiinsa, miten arjen toivotaan rakentuvan ja mitä työ tekijältään vaatii.

KUVIO 1. Käsitykset työelämästä.

6.2 Huomio perehdytykseen ja vuorovaikutukseen

Työelämässä tarvittavia tukitoimia selvitettiin kysymällä minkälaista apua nuoret tarvitsevat, keneltä he saavat apua, mihin he kaipaavat apua ja mitä kehittämisen tarpeita heillä on. Työelämässä odotetaan tukea työnantajalta ja työkavereilta sekä TE-toimistosta. Koulun työvalmentaja ja TYRSKY-ohjaajat voivat myös auttaa työelämän tilanteissa. Koulun työvalmentaja on auttanut työpaikoilla suoritettavilla koulutusopimusjaksoilla. Itsenäisesti apua löydetään netistä, mikä täytyy selvittää jotain asiaa tai hankkia tietoa. Oma lähipiiri mainittiin myös tukea antavana tahona. Työelämässä tarvittava tuki voi olla myös apua työpaikan etsintään liittyen.

Työelämässä tarvittavia tukitoimia voidaan kuvata **työn suorittamiseen liittyvien omien taitojen tukemisella**, kuten koneiden käsittelyyn, kukkien istutukseen ja kassan käyttämiseen tarvittavalla tuella. Lisäksi opiskelijat mainitsivat opiskeluun tarvittavia taitoja, kuten lukutaidon, matemaattiset taidot ja vieraat kielten opiskelun. Suurin avun tarve liittyi kuitenkin **työtehtävien ohjeistamiseen omat erityistarpeet huomioiden**. Apua toivottiin uusissa haastavissa työtehtävissä, joita opiskelija ei ole aiemmin suorittanut. Mahdollisissa ongelmatilanteissa haluttiin, että olisi jokin taho, jolle voisi soittaa ja pyytää neuvoja. Myös kovin kiireellinen työtahti koettiin sellaisena, jossa olisi hyvä olla apua.

Pääasiassa vastauksista näkyi kunnollisen perehdyttämisen tarve, selkeät ohjeistukset ja se, että joku näyttäisi työpaikalla mallia, miten työtehtävä hoidetaan. Ohjeistusta kaivattiin useampi kerta, jotta uusi työtehtävä tulisi varmasti tutuksi. Tukena nähtiin myös **sosiaalinen hyväksyntä**. Vastauksissa oli kuvattu myös omia kehitystarpeita, jotta hankalan työtehtävän tullessa eteen muistaisi kysyä toiselta työntekijältä tai työnantajalta apua sekä jaksaisi huolellisesti kuunnella ja lukea annetut ohjeet. **Kärsivällisyys, huolellisuus ja aikataulujen hahmottaminen** vaativat toisinaan myös ulkopuolista apua. Tukitoimia eivät kaikki vastanneet osanneet vielä kuvata. Tuen toivottiin myös jatkuvan kuten tähänkin asti, vaikka sitä ei tarkemmin vastauksessa ollut eritelty.

”Jos pääsee töihin, niin joku näyttäisi että miten hommaa tehdään”

”Ohjausta uuteen työhön, kunnes oppii tehtävän”

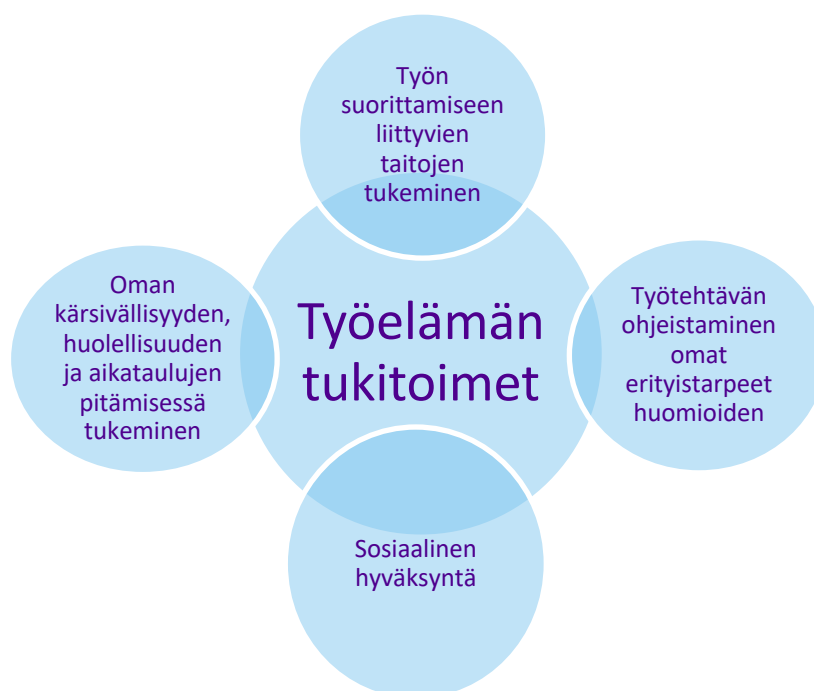
”Ohjeitten lukeminen, mutta siihen auttaa se että kysyn”

”Lukihäiriö hankaloittaa aikataulujen pitämistä”

”Että otettais hyvin vastaan, eikä tuomitsisi”

”Kunnon ohjeistusta työtehtäviin”

Erityistä tukea tarvitsevat ammattiin opiskelevat nuoret ajattelevat työelämän tukitoimien sijoittuvan työpaikan arkeen. Tutkimuskysymyksen vastausten pääteemat näkyvät kuviossa 2 ja siitä voidaan nähdä tuen tarpeiden liittyvän sosiaalisessa kanssakäymisessä tapahtuviin työpäivän tilanteisiin.

KUVIO 2. Työelämässä tarvittavat tukitoimet

6.3 Uraohjauksella jäsentyneitä ajatuksia

Uraohjaukseen liittyviä kokemuksia selvitettiin kysymällä, mitä opiskelija ajattelee uraohjauksen tarkoittavan, miten hän on suunnitellut omaa uraansa, ja mikä on auttanut eteenpäin uran suunnittelussa. Suurin osa opiskelijoista ei osannut kertoa, mitä uraohjaus -termi tarkoittaa ja kysymys koettiin vaikeana. Uraohjauksen kerrottiin tarkoittavan työvalmennusta, ohjausta uralle, koulutusta vastaavan työpaikan löytymistä tai kiinnostavalle alalle ohjaamista. Uraohjaus nähtiin apuna ja tukena, jossa opiskelijaa autetaan.

*”Siitä puhutaan jatkuvasti, muttei minulle ole vielä selvinnyt
mitä se oikeasti meinaa”*

”En ole ikinä kuullutkaan moista sanaa”

”Yritetään ohjata ihminen häntä kiinnostavalle alalle”

”Tätä en tiedä”

Oman uran suunnittelu nähdään yleensä **yhteistyössä muiden kanssa** tehtävänä pohdintana ja erilaisten vaihtoehtojen punnitsemisena. Melkein kaikki mainitsivat **koulun** henkilökunnan uran suunnittelun apuna. Myös omat **kaverit** mainittiin. Itsenäinen asioiden selvittäminen oli myös tapa suunnitella tulevaisuutta. Oma uraa pohditaan ja suunnitellaan paljon omien **perheenjäsenten** kanssa. Koulutusopimusjaksot jäsentävät myös oman uran eteenpäin viemistä, koska oma osaaminen kehittyi ja opiskelija itse huomaa mitä taitoja hän on saavuttanut.

”Äidin kanssa olen neuvotellut, muuta en osaa vastata”

”Myös TYRSKY-hanke on selkiyttänyt tulevaisuuden näkymiä”

”Koulu, perhe ja kaverit. Tuntuu että kaikki kannustaa ja antaa hyviä vinkkejä”

”Itse olen ottanut selvää eri vaihtoehtoista”

Omaa uraa ja tulevaisuutta suunniteltiin toisten vastaajien vastauksissa jo hyvin selkeästi, mutta se ei kuitenkaan ollut sitä vielä kaikille. Vastaajilta kysyttiin, mitä he tekevät seuraavaksi omalla urallaan ja tarvitsevatko he siihen jonkun toisen apua. Töiden hakeminen oli puolelle vastaajista seuraava askel omalla uralla. Jatko-opinnot olivat myös mahdollinen suunta valmistumisen jälkeen. Yrittäjäksi ryhtyminen mainittiin myös mahdollisena työllistymisen tapana. Koska kysely toteutettiin toukokuussa, oli kesäloma tai kesätyöt lyhyen aikavälin suunnitelmassa. Opiskeltu ala ei välttämättä ole enää valmistumishetkellä se, minkä alan töitä haluaa tulevaisuudessa tehdä, mutta valmistuminen nähtiin kuitenkin järkevänä vaihtoehtona.

*”Tuntuu järkevältä suorittaa nämä opinnot ja
miettiä samalla mitä oikeasti haluaa”*

Valmistumisen jälkeistä tuen tarvetta selvitettiin kysymällä, käyttäisikö nuori koululta tulevan avun vielä valmistumisen jälkeen, miten tuki tulisi toteuttaa ja kuinka

usein. Vastaajille oli lueteltu erilaisia tapaamisen tapoja, kuten esimerkiksi kasvotusten tapahtuvat tapaamiset, videopuhelut tai viestit. Jokainen vastaajista olisi valmis ottamaan apua koululta vielä valmistumisen jälkeen. Tapaamisten tai yhteydenottojen määrää ei ole helppoa määrittää, mutta **tarpeen mukaan tai keran viikossa** sopisi useimman vastaajan aikatauluihin. Tapaamista toivotaan lähes jokaisen vastaajan puolelta **kasvotusten**. Myös etätapaamiset ovat mahdollisia. Vastaajasta riippuen tapaaminen toteutuisi joko työpaikalla tai koululla. Yhteydenpito nähdään siis tärkeänä vielä valmistumisen jälkeenkin.

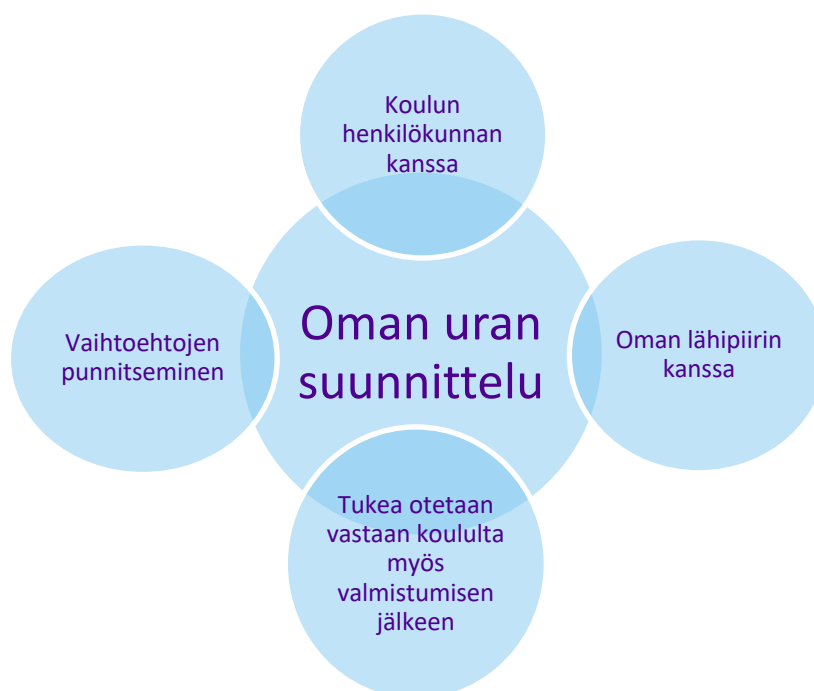
”Silloin kun on enemmän aikaa, olisi mukava ihan kasvotusten”

”Itselleni on helpompi tavata kasvotusten”

”Kaikki tavat käyvät”

”Tapaamiset työpaikalla”

Erityistä tukea tarvitsevat ammattiin opiskelevat nuoret ovat suunnitelleet omaa uraansa yhteistyössä muiden kanssa. Vastausten mukaan toisilla uran suunnittelu nähdään jatkuvan vielä oppilaitoksesta valmistumisenkin jälkeenkin. Tutkimuskysymyksen vastaukset on koottu kuvioon 3.

KUVIO 3. Oman uran suunnittelu.

7 JOHTOPÄÄTÖKSET JA KEHITTÄMISEHDOTUKSET

Tämän opinnäytetyön tarkoituksena oli tutkia vaativaa erityistä tukea tarvitsevien ammattiopiskelijoiden käsityksiä ja ajatuksia tulevasta työelämästä, unelmia työllistymistä koskien sekä ajatuksia mahdollisesti työelämässä tarvittavista tukitoimista. Lisäksi tutkittiin miten erityistä tukea tarvitsevat opiskelijat ovat suunnitelleet omaa uraansa. Kyselyyn vastasivat kaksitoista Aitoon koulutuskeskuksen opiskelijaa, jotka ovat mukana TYRSKY-hankkeessa. Tavoitteena oli siis oppilaslähtöisesti tuoda esiin tarvittavat tukitoimet.

Erityistä tukea tarvitsevat nuoret ajattelevat, että ammattiin valmistumisen jälkeisessä työssä tarvitaan konkreettisia työnsuorittamiseen liittyviä taitoja, kykyä olla työyhteisön jäsen ja pitää itsestään huolta. Realistinen käsitys omasta itsestä ja mahdollisuuksista on tuonut nuoret tämänhetkisiin opintoihin. Valmistumisen jälkeisessä elämässä työviikko ajoittuu mieluiten kuten kouluviikkokin, rutiininomaisesti ja etukäteen tiedossa olevien aikatauluin ja sisällöin, maanantaista perjantaihin ja on pituudeltaan yleensä kuusi tuntia kerrallaan. Vapaa-aika kuluu lähipiiriin, omien harrastusten, omasta kodista huolehtimisen ja rentoutumisen parissa. Rutiinit ja aikataulut auttavat arjessa selviytymisessä. Työelämän tärkein tukitoimi on työpaikalla saatu perehdytys ja mahdollisuus kysyä apua. Uraohjausta ei terminä välttämättä tunneta, mutta omaa uraa on suunniteltu yhdessä lähipiiriin ja koulun kanssa. Omia vahvuuksia osataan tunnistaa ja nimetä, kuten myös se, mitä tulee vielä harjoitella.

Oma rooli työelämässä koetaan tärkeänä. Ammattitaito ja ammatti-identiteetti ovat nuorille tärkeitä ja omista ammatillisista taidoista ollaan ylpeitä. Monen kohdalla oli helppoa nähdä opintojen aikana saavutettu taitojen kehittyminen, kun nuoret kuvasivat muun muassa kasvanutta uskallusta käyttää koneita työnteon apuvälineenä. Uuden taidon saavuttamisesta ollaan ylpeitä ja siksi näiden taitojen soisi pääsevän konkreettisesti käyttöön työelämässä. Opiskelu ei läheskään aina ole helppoa, vaan nuoret ovat nähneet valmistumisen eteen paljon vaivaa. Mikäli tulevaisuudessa edessä on työttömyys, ei omien ponnisteluiden merkitystä ole helppoa nähdä, vaikka erityisammattioppilaitoksessa opitaan myös itsenäiseen elämään tarvittavia arjentaitoja.

Nuorten vastauksissa näkyy myönteinen suhtautuminen tulevaisuuteen, vaikka se ei vielä olisi itselle täysin selkeä. Työ on yksi elämän isoista kokonaisuuksista ja sen perusteella voidaan rytmittää muu elämä ja vapaa-aika. Erilaiset ammatit ja työnteko olivat kiinnittäneet vastaajien huomion jo lapsuudessa. Omasta lähipiiristä työnteko on jo tuttua ja mikäli opiskelija on nähnyt mallia yrittäjyydestä, voi sekin tuntua varsin luontevalta tavalta työllistyä. Yrittäjyydessä suurimpana tuen tarpeena nähdään talouden hallintaan liittyvät asiat. Oma lähipiiri on tärkeässä roolissa myös nuoren oman uran ja elämän suunnittelussa. Tuki kotoa voidaan nähdä vaikuttavan monessa tilanteessa siihen, että nuori päätyy opiskelemaan ja tavoittelemaan työllistymistä. Myönteinen suhtautuminen tulevaisuuteen näkyy myös siinä, että omia vahvuuksia pystyttiin luettelemaan ja ne sisälsivät laajasti sekä ammattitaitoon liittyvää osaamista, että luonteenpiirteisiin liittyviä, yleisesti hyväksytyinä ja arvostettuina pidettyjä piirteitä.

Työn ja muun elämän rajapinnat ja vaikutukset toisiinsa hahmotetaan selkeästi. Oma vapaa-aika voi toimia työviikkoa tukevana ja toisaalta omaa vapaa-aikaa tarvitaan myös työstä palautumiseen. Työ ei siis ole muusta elämästä irrallinen kokonaisuus. Lapsena nähty esimerkki työn tekemisestä toimii tämän tutkimuksen mukaan yhtenä työelämää kohti vievänä voimana. Toisaalta voidaan myös ajatella, että perusopetuksessa havaitut tuentarpeet ovat myös olleet tärkeässä osassa siinä, että nuorten koulutuspolkua on määrätietoisesti pyritty jatkamaan myös peruskoulun jälkeen, jotta vältytään syrjäytymiseltä. Opintojen ja niihin tarvittavan tuen hankkiminen onkin pääsääntöisesti helpompaa, kun palveluiden asiakkaana on alaikäinen.

Työelämä ja siihen liittyvä byrokratia huomioivat yleensä koko-aikatyön ja erilaiset tukimuodot on helppoa yhdistää joko työssä olemiseen tai työttömänä olemiseen. Kaikki välimuodot niin kuntoutuksen kuin työttömyysetuuksienkin suhteen toimivat kankeasti, mikäli kyseessä on pätkä- tai osa-aikatyö. Jo pelkkä taloudellisen tuen hakeminen vaatii paljon keskittymiskykyä, asioiden selvittämistä ja riittävää lukemisen ja kirjoittamisen taitoa. Tutkimuksen mukaan joukko nuoria on valmiina tekemään lyhyempää työviikkoa ja täsmällisiä työtehtäviä, kuitenkin joustavasti vastaajan yksilöllisestä tilanteesta sekä kyvyistä riippuen. Tarvittaessa töihin kutsuttava, niin sanottu nollatuntisopimus ei siis sovellu näille nuorille. Nollatuntisopimukset ovat olleet yleisessä keskustelussa viime vuosina ja pääasiassa

ne varmaankin sopivat sellaisille ihmisille, joiden elämäntilanne ja arki mahdollistavat nopean siirtymisen kotoa töihin. Nuoren palkkaaminen nollatuntisopimuksella on työnantajalle hyvin vähäriskistä. Nuorelle, joka tarvitsee arjen sujumiseen toistuvuutta, rutiineja ja ennakointia, ei työsopimukseen kirjoitettu kuvaus *tarvittaessa töihin kutsuttava* edistä työelämään tottumista ja siinä suoriutumista.

Omien unelmien ja vahvuuksien pohtiminen vaikutti vastausten perusteella olevan nuorille jo entuudestaan tuttua. Aiheena unelmat ovat Tyrsky-hankkeen myötä olleet esillä ja muun muassa *#unelmientyöyökoulussa* oli tähän liittyviä työpajoja. Omien unelmien pohtiminen voidaan nähdä osana urasuunnittelua, kunhan lopulta päädytään realistisiin suunnitelmiin, jotka ovat mahdollista askel askeleelta saavuttaa. Vaikka opintojen aikana erilaiset tuen tarpeet ovat esillä, oli silti vastaajilla kykyä löytää omia vahvuuksia. Työelämässä tarvittavia taitoja osattiin kertoa realistisesti sekä myös sitä, mitä itse täytyy vielä harjoitella ja kehittää. Työelämässä tarvittavat tukitoimet nähtiin perehdytykseen liittyvinä. Nuorilla on siis uskoa itseensä ja omiin kykyihinsä, kun heille vaan ensin kerrotaan, mitä ja miten työpaikalla tehdään.

Kokemukset tai mielikuvat tukitoimista ovat mitä ilmeisimmin myönteisiä, koska kaikki ottaisivat apua vastaan myöhemminkin, kun se vaan olisi sovittu etukäteen ja sen voisi siten rytmittää osaksi omaa työviikkoa. Opintopolkunsa aikana erityistä tukea tarvitsevat nuoret ovat kohdanneet jo useita tukitoimia ja toteutuksen tapoja. On tärkeää, että tukea osataan ottaa vastaan ja siitä koetaan olevan itselle hyötyä. Koulu on ollut monen vuoden ajan osa nuorten arkea ja tukitoimien voi nähdä olleen onnistuneita.

Työyhteisön merkitys omassa tulevaisuudessa on merkittävä. Työkavereilta odotetaan tukea ja hyväksyvää yhdessäoloa työpäivän aikana. Erityisoppilaitos on pieni ja tiivis yhteisö, jossa opiskelijat ovat ammatillisen koulutuksen lisäksi usein myös VALMA-opintojen ajan. Koska useat erityisoppilaitoksessa opiskelevat nuoret asuvat arkisin oppilaitoksen asuntolassa, on yhteisössä olemisen taitoja tullut opeteltua jo useampi vuosi. Tässä ajassa opiskelijat näkevät ja kokevat varmasti sekä hyvät että huonot puolet yhteisöön kuulumisesta. Opiskelu-aika niin

oppilaitoksen tiloissa, asuntolassa ja työelämässä toteutettavissa koulutusso-
musjaksoissa totuttaa nuorta erilaisiin tilanteisiin ja hän oppii samalla itsestään,
miten toimia ja miltä tuntuu.

Eryistä tukea tarvitsevat nuoret näkevät itsensä työelämässä avustavissa tehtä-
vissä. Tämä on varmasti yksi syy siihen, miksi työyhteisön yhteishenki on monelle
niin tärkeä. Koska työtä tehdään yhdessä, olisi suotavaa, että työkaverin kanssa
voi keskustella, kysyä ja saada apua. Mainitut ammatit olivat lähes poikkeuksetta
sellaisia, joissa työtä tehdään konkreettisesti käsin tai pienkoneilla avustaen. Jo
pelkästään työturvallisuuden näkökulmasta ajateltuna, nousee työntekijöiden
keskinäinen kommunikointi merkitykselliseksi osaksi työpäivää ja -suorituksia.

Riittävän perusteellista perehdytystä ja työtehtävien suorittamisen näyttämistä
toivottiin työpaikalta hyvän yhteishengen lisäksi. Jokaisen työntekijän perusoi-
keutena tuli olla perehdyttäminen ja sen merkitys korostuu, kun kyseessä on
mahdollisesti haasteina kognitiivisissa taidoissa. Oppimisen eri tavat tulisi huo-
mioida ja ymmärtää. Kaikille ei välttämättä riitä, että kerrotaan mitä tulisi tehdä,
vaan olisi hyvä, jos joku näyttäisi esimerkiksi. Ihmisten erilaiset käsitykset sanal-
lisista ohjeista voivat luoda väärinkäsityksiä, joilta moni vastaajista halusi välttyä.

7.1 Tulosten tarkastelu

Leiviskä (2012) on Pro gradu -työssään tutkinut erityistä tukea tarvitsevien nuor-
ten työllistymistä työnantajia haastatteleamalla. Palkkaamiseen oli päädytty lä-
hinnä työssäoppijakson kautta. Työnantajat näkivät jakson aikana nuoren kykyjä
sekä mahdollisia tuen tarpeita ja päätyivät lopulta palkkaamaan ”parhaat päältä”.
Työssäoppijaksoon tulevalta opiskelijalta odotettiin koulutuslinjan mukaisia pe-
rusvalmiuksia, joita työpaikalla tapahtuva uuden oppiminen sitten kehittää enti-
sestään. Erään työnantajan mukaan oppipoika-kisälli asenteella toteutettu työs-
kentely on tuonut hyviä tuloksia erityistä tukea tarvitsevan opiskelijan kehittämi-
sessä työtehtävissä. (Leiviskä 2012, 43–44.)

Tutkimukseni mukaan erityistä tukea tarvitsevat opiskelijat toivoivatkin juuri sitä,
että joku näyttäisi työpaikalla, miten työtehtävä suoritetaan eivätkä ohjeet olisi

vain suullisesti tai kirjallisesti kerrottuja. Leviskän tutkimuksen mukainen oppipoika-kisälli-toteutus vaatii tietenkin työpaikalta resurssia, ja mahdollisuudet siihen vaihtelevat ammattialan ja työpaikan koon mukaan. Leviskän (2012) mukaan työnantajat odottivat taloudellista tukea juuri perehdytykseen, koska se vie paljon aikaa. TYRSKY-hankkeen mahdollistama työvalmentaja vastaa tähän perehdyttämisen tarpeeseen. Työvalmentaja neuvoo ja ohjaa vieriohjauksella työpaikalla, jolloin perehdyttämiseen ei kulu työpaikan resurssia. Tietenkään tällä ei voida korvata kaikkea perehdyttämistä, koska työvalmentajakin on perehdytettävä juuri kyseisen työpaikan toimintaan. Mahdollisen perehdyttämisen toistamisen tarpeen tämä kuitenkin poistaa eli oppilaiden toivoma riittävä perehdytys tulee toteutettua työvalmentajan tukemana. Kiipulan ammattiopiston (2020) Hyvä perehdytys – opiskelijan erityinen tuki ja ohjaus työpaikalla, kuvaa hyvin niitä tuen tarpeita, joita tutkimukseeni osallistuneetkin nuoret toivat ilmi.

Selkamo (2016) toteaa hyvän itsetuntemuksen ja omien vahvuuksien löytämisen vahvistavan erityisnuoren urapolkua, koska ammatillinen tulevaisuus rakennetaan yleensä juuri omat vahvuudet huomioiden. Omien vahvuuksien tunnistaminen on tärkeä osa työelämää ja auttaa muussakin kuin ainoastaan itsetuntemukseen liittyvissä asioissa. Mikäli erityistä tukea tarvitseva joutuu kokemaan työelämään lähdön altavastaajana muista oppilaitoksista valmistuneisiin verrattuna, voi omien vahvuuksien kertomisella ja näyttämällä markkinoida itseään työhaastattelutilanteessa.

Siltalan (2016) mukaan nuoret odottavat työelämältä mielekästä ja merkityksellistä työtä, hyvää työilmapiiriä ja rakentavaa palautetta. Nämä vuorovaikutukseen liittyvät seikat mainittiin myös omassa tutkimuksessani. Oman roolin työyhteisössä haluttiin olevan tasavertainen ja tärkeäksi nousi muiden suhtautuminen itseeseen. Selkamon (2016) toteuttamien haastattelujen lainauksissa oli myös muuta yhtenäistä omaan tutkimukseeni verrattuna. Hän havaitsi erityistä tukea tarvitsevien nuorten tulevaisuuden haaveissa olevan monipuolisia töitä, käsillä tekemistä, oma koti ja perhe, itselle sopiva ala ja työpaikka mieluisasta harjoittelupaikasta. Nämä kuvaukset ovat hyvin linjassa sen kanssa, mitä tutkimukseeni osallistuneet nuoretkin vastasivat. Vaikka elämässä toteutuisivatkin päällisin puolin tarkasteltuna tietyt ja samat asiat, on niistä jokaisella kuitenkin omannäköisensä

variaatio. Kiviranta ym. (2016) toteavat, etteivät erityistä tukea tarvitsevien nuorten haaveet poikkea ikätovereiden unelmista, mutta heillä unelmien toteutumisen tiellä on selkeästi enemmän esteitä.

Kuntien työelämäosallisuutta tukevissa palveluissa osatyökykyisten asema on muita erityisryhmiä heikompi. Erilaisista oppimisvaikeuksista ja neuropsykiatrisista oireista kärsivät eivät löydä paikkaansa palvelujärjestelmässä. (Paavola 2016, 100.) Tutkimukseni mukaan nuoret kaipaavat rutiineja ja selkeää arkea. Erilaisista lyhytaikaisista palveluista toiseen siirtyminen ei ole heidän tilanteensa puolesta sopiva vaihtoehto. Mikäli neuropsykiatrisen oireen takia ammattilaiseten eivät tiedä sopivaa palvelua minne työtön, erityistarpeinen nuori tulisi ohjata, on työllistyminen riittävästi tuettuna toimivin vaihtoehto, mikäli se saadaan onnistumaan pitkäjänteisesti. Pitkäaikainen työsuhde hyödyttää kuitenkin aina myös työnantajaa, eikä perehdyttämistä tarvitse tehdä toistuvasti lyhyellä aikavälillä. Jatkuvasti uusiin ihmisiin, toimintatapoihin ja paikkoihin tutustuminen voi kuormittaa arkea ja jaksamista tarpeettoman paljon.

Erityistä tukea tarvitsevat nuoret odottavat tutkimusten mukaan (vrt. Kiviranta ym. 2016) elämältä samaa mitä muutkin nuoret, mutta kohtaavat ympäristöstä tulevia haasteita muita enemmän. Tutkimukseni mukaan erityistä tukea tarvitseville opiskelijoille on tärkeää tulla sosiaalisesti hyväksytyksi työyhteisössä. Tämä hyväksyntä onkin tärkeässä roolissa siitä syystä, että oma itsetunto rakentuu osin myös saadun palautteen kautta. Työyhteisössä on vaikeaa jatkaa työsuhdetta, mikäli joka päivä tuntee, ettei kuulu joukkoon tai ei ole sinne tervetullut.

Tutkimuksessani selkeimmin esiin nousseita rooleja itsenäistyvän nuoren roolikartasta (Varsinais-Suomen lastensuojelukuntayhtymä 2013) ovat suhteiden hoitaja sekä arkipäivän pyörittäjä. Omaan asuntoon muuttaminen ja itsenäistyminen ovat niitä asioita, jotka tuovat arjessa suurimman konkreettisen muutoksen, kun muutetaan lapsuudenkodista pois. Tähän liittyen nuori kohtaa erilaisia kehittymisen kohteita, kun arkipäivän tilanteista tulee selvitä itsenäisesti. Itsenäistymiseen liittyvissä keskusteluissa tulee varmasti usein esiin juuri ne arkipäiväiset tilanteet, joita ennen muuttoa tulisi harjoitella ja siksi tämä rooli nousee myös vastauksissa selkeästi esiin. Itsenäistymiseen liittyy paljon myös sellaista, mitä ei pysty etukä-

teen hahmottamaan tai harjoittelemaan. Siksi siihen liittyvät keskustelut pysyvätkin ehkä usein juuri konkreettisissa asioissa. Aikuisuudessa yksilön oma rooli korostuu, kun häntä ei enää kohdella lapsuuden perheeseen kuuluvana, vaan omasta elämästä itsenäisesti päättävänä henkilönä. Sosiaaliset suhteet ovat tärkeässä roolissa ja niitä tulee itse ylläpitää. Oppilaitoksessa luokkakavereiden välisessä tutustumisessa ja opintojen alun mahdollisissa ryhmäytymisharjoituksissa saadaan tukea opettajalta tai muulta koulun henkilökuntaan kuuluvalta. Työelämässä tällaista tutustumista ei välttämättä kukaan juuri järjestä tai se koostuu vain lyhyestä esittelystä. Siksi onkin tärkeää hallita itse sosiaalisia vuorovaikutukseen liittyviä taitoja, mikäli keskustelun avaaminen ei muiden puolesta tapahdu.

Uraohjauksen sisällön määrittäminen on hankalaa sekä opettajille (Nurkka 2019) että opiskelijoille. Aihe on jatkuvasti koulumaailmassakin esillä, mutta sen määrittäminen oli opiskelijoille toisinaan vaikeaa. Tämä kuvaakin hyvin uraohjauksen laajuutta. Uraohjaus on matka, jossa edellinen polku vaikuttaa siihen, mitä seuraavaksi on pohdittava tai harjoitettava. Nuoret vaikuttivat olevan jo pitkällä oman tulevaisuutensa suunnittelussa eikä heidän kannaltaan ehkä olekaan merkitystä sillä, miten uraohjaus määritetään. Heidän vastauksistaan näkyi, että tärkeintä on asian pohtiminen yhdessä muiden kanssa. Opiskelijan, hänen lähipiirinsä ja koulun välinen yhteistyö auttavat tuomaan unelmia hieman lähemmäs toteutumistaan.

7.2 Kehittämisehdotukset

Opiskelija ei saisi unohtua valmistumisen jälkeen tai pudota tukijärjestelmän raitaiden väliin. Muutokset elämässä kuten itsenäistyminen ja uuden roolin omaksuminen työnhakijana ja -tekijänä tuovat jo paljon uutta opittavaa. Kiviranta ym. (2016) ovat todenneet, että erityistä tukea tarvitsevalla nuorella on uusien mahdollisuuksien lisäksi myös paljon mahdollisia haasteita, kun siirrytään aikuisuuteen. Tutkimuksestani kävi ilmi, että opiskelijat olisivat valmiita ottamaan vastaan tukea koululta vielä valmistumisen jälkeen. Heille tämä tuki on mahdollista hankkeen kautta, mutta asiaa tulisi pilotoinnin jälkeen pohtia myös laajemmassa mitakaavassa. Erityisammattioppilaitoksessa nuori on tunnettu jo vuosia ja onkin

valitettavaa, että nämä ihmissuhteet jäävät valmistumisen jälkeen historiaan. Uuden elämäntilanteen edessä ei tarvitsisi muuttaa kaikkea tuttua omassa arjessa ja sen ihmisissä. Sosiaali- ja terveysalaa kurittavat työntekijävaihdokset tuntuvat asiakkaasta varmasti turhauttavalta ja uusiin ihmisiin tutustuminen uudessa tilanteessa lisää nuoren kuormittavuutta. Koska erityisammattioppilaitokset ovat yleensä pieniä ja tiiviitä yhteisöjä, on siellä varmasti nuorelle tuttuja aikuisia siitäkin huolimatta, että oma opettaja vaihtaisi työpaikkaa.

Tulevaisuus on teemana laaja eikä nuorella ole välttämättä taitoa määritellä, mitä apua siinä voisi tarvita. Tutulta henkilöltä olisi ehkä helpompaa kysyä myös hänen alansa ulkopuolisia asioita, jolloin nuoren voisi ohjata oikean ammattilaisen luo. Nuorelle tuttu aikuinen voisi toimia seuraavan ammattilaisen perehdyttäjänä ja varmistaa, että nuoren erityisyys tulee oikein kohdatuksi ja ymmärretyksi. On tärkeää muistaa, että myös ammattilaisten tulee kehittyä kohtaamisissa ja jokainen kohdattu nuori opettaa meillekin lisää. Erityistä tukea tarvitseva on aina yksilö, eikä uusi ammattilainen voi siksi riittäviä tukitoimia hetkessä hahmottaa. Moniammatillisestakin näkökulmasta ajateltuna, saattaa koululla olla jo tiedossa toimivia suunnitelmia tulevaisuuden varalle, mikäli työpaikkaa ei heti löytyisikään. Yhteistyö valmistumisen jälkeen tukisi varmasti myös koulun tarjoamien opiskeluaikaisten tukipalveluiden kehittymistä, kun saataisiin kokemuksia siitä, minkälaista heiltä valmistumisen jälkeinen oppilaan elämä tulee olemaan. Erityisammattioppilaitoksissa nuorta ohjataan jo paljon muuhunkin kuin vain ammattiin. Uraohjaukseen voisi yhdistää sosiaalialan koulutuksen omaavan henkilön, joka toimisi palveluohjauksen näkökulmaa toteuttaen jo opiskeluaikana.

Nuoret luettelivat paljon taitoja, joita heillä on työelämää varten. Työnantajien on todettu hakevan ensisijaisesti ammattitaitoista työvoimaa (vrt. Lämsä 2015). Oma osaamista voisi ilmaista kirjoittamalla taitojaan ylös mahdollisimman konkreettisesti, jotta niitä voisi työnhakutilanteessa näyttää työnantajalle. Osaamisen listaa voisi päivittää niin oppilaitoksessa suoritettavien työtehtävien kuin koulutussopimusjaksoillakin tehtävien töiden onnistuttua. Oma *erityisen hyvä cv* voisi toimia myös oman muistin tukena mahdollisesti jännittävässä työhaastattelutilanteessa. Tässä ansioluettelossa olisi hyvä myös kuvata, miten erityiset tarpeet arjessa oikeasti näkyvät. Näin mahdollinen erityisoppilaitoksen antama kielteinen leima poistuisi eivätkä erityiset tarpeet saisi tietämättömyyden vuoksi siipiä alleen

ja muuttuisi mahdottomuudeksi. Nuoret osasivat tutkimuksessa kertoa myös mitä haasteita heillä on ja miten rutiinit ovat tärkeitä niin aikatauluissa kuin työtehtävissäkin. Nämä haasteet eivät vaikuttaneet kovinkaan suurilta, kun ne vaan osataan ottaa työpaikoilla huomioon työtehtäviä järjestämällä.

Lämsän (2015) mukaan työnantajat eivät tee erityistä päätöstä palkata erityistä tukea tarvitsevaa, vaan focus on työvoiman saatavuudessa. Työpaikoilla tulisi pohtia, miten suoritettavia työtehtäviä voidaan pilkkoa osiin ja työllistää siten osatyökykyinen täsmätyöhön. Tiedottaminen ja mahdollisuuksien kertominen ovat myös tärkeässä roolissa ja siksi nyt käynnissä olevat hankkeet ovat tärkeitä keskusteluyhteyksien parantamisessa oppilaitosten ja työelämän välillä. Työpaikoilla ei välttämättä ole aikaa selvittää ja tutkia mahdollisuuksia, vaikka erilaisien hankkeiden ja projektien ansiosta kattavia tietopaketteja on jo netistä löydettävissä.

8 POHDINTA

Tutkimuksen tavoitteena oli tuoda esiin oppilaslähtöistä tietoa siitä, mitä tuentarpeita heillä on työelämässä. Koska mainitut tuentarpeet keskittyivät perehdytykseen ja vuorovaikutukseen, pohdinnassa käsitellään mahdollisia toimia niiden parantamiseen.

On varmasti paljon tavanomaista arkeen liittyvää huomioitavaa, mitä työpaikoilla ei tulla havaituksi tai ajatelleeksi, mutta mikä erityistä tukea tarvitsevalle, rutiineja kaipaavalle työntekijälle, on arjen toimimisessa ehdoton edellytys. Ajatus siitä, että erityistä tukea tarvitsevan työllistäminen olisi työlästä ja hankalaa, ei välttämättä pidä alkuunkaan paikkaansa. Mahdolliset taloudellisten tukien hakeminen palkkaamisen helpottamiseksi saattavat olla yhtälön hankalin vaihe, mutta jos tutkimukseeni osallistuvat nuoret ovat valmiita ottamaan apua vastaan, toivottavasti sama ajatus olisi myös työpaikoilla toimivilla rekrytoinnista päättävillä henkilöillä. Koulu ja erilaiset hankkeet voivat vaikuttaa tähän asiaan ja siksi useiden hankkeiden tuomaa tietoa tarvitaan. Yleensä tiedon lisääminen auttaa poistamaan myös ennakkoluuloja ja tekee työpaikoillekin näkyviksi ne konkreettiset toimintatavat, joilla erityistä tukea tarvitseva voidaan palkata. Tuen tarve voi näkyä enemmän opintojen aikana esimerkiksi lukuaineissa, kuin mitä se lopulta työelämässä näkyy. Kiipulan (2020) video muistuttaa muutamassa minuutissa hyvin siitä, miten pieniä asioita erityistä tukea tarvitsevan huomioiminen työpaikalla voi tarkoittaa.

Erytystä tukea tarvitsevat nuoret kaipasivat selkeitä aikatauluja ja rutiineja. Eräs tutkimukseen osallistujista kertoi, ettei hän selviä ilman rutiineja. Työ itsessään helpottaa arjen sujumista, koska arkeen tulee tietty rytmi. Näin työllistyminen saa aikaan myönteisten asioiden kehän, mikä palvelee yksilön kokonaisvaltaista tilannetta.

Lapsena nähty työnteko vaikuttaa omiin mielikuviin tulevaisuudesta ja saa tavoittelemaan itselleen mieluista ammattia. Työnteon ja koulutuksen arvostus omassa lähipiirissä saattavat antaa motivaatiota, mutta toisaalta myös paineita

nuoren tulevaisuudelle. Vai onko kaikki konkreettinen ajattelu ja mielikuvat tulleet koulutuksen aikana käydyistä keskusteluista oppitunneilla ja työelämäjaksoilta?

Tutustuminen työpaikkoihin, tieto ja työkokeilut eri aloilla tuovat nuorille esiin omia uusia unelmia. Tutkimukseni mukaan työyhteisöön kuulumisen nähdään tärkeänä osana työelämää. Olisiko siis työnantajakuvan sijaan syytä alkaa puhua työyhteisökuvasta, jota markkinoimalla saadaan hankittua osaavaa työvoimaa omaan yritykseen? Tulisiko työpaikan työkykyä- tai työhyvinvointia kehittävässä päivissä kohentaa yhdessä työyhteisötaitoja, jotta kerran kohdattu hyvä osaaja ei tutustumisen jälkeen jatka matkaansa paremman työyhteisön toivossa? Rekrytointi tulisi olla työyhteisön yhteinen projekti, jossa jokainen ymmärtäisi sen merkityksen oman työpaikan kannalta. Hyvien työntekijöiden pysyvyys on varmasti jokaisen työyhteisöön kuuluvan työntekijän etu.

Nuorten heterogeenisyys tulee näkyviin monessa kohtaa tutkimustani. Nuoret ovat ammattioppilaitoksesta valmistuttuaan hyvin erilaisissa tilanteissa toisiinsa nähden. Siksi erityistä tukea tarvitsevan palkkaamisessa onkin huomioitava, että yksi opiskelija edustaa vain itseään, ei koko opiskelijaryhmää. Vaikka yhteisiä toimintatapoja onkin hyvä kehittää, tulee kaikessa toiminnassa huomioida yksilö ja hänen kokonaisvaltainen elämäntilanteensa kykyineen ja haasteineen. Kommunikaatio ja yhteistyö nousevat jälleen yhdeksi oleelliseksi tilanteen kohentamiseen liittyväksi seikaksi.

On tärkeää, että erilaiset hankkeet, järjestöt ja kampanjat pitävät keskustelua yllä erityistä tukea tarvitsevien työllistymisen suhteen. Näiden hankkeiden nettisivuilta löytyy työnantajallekin hyvin paljon tietoa, jotta kynnys erityistä tukea tarvitsevan palkkaamiseen madaltuu tai poistuu. Aihe on kuitenkin edelleen tarpeen päästä keskusteluun myös valtion tasolle. Hyviä ideoita, tukimuotoja ja -keinoja on kyllä kehitetty, mutta esimerkiksi Kehitysvammaliiton (2021) kokoamat ratkaisut työllistymisen ongelmiin vaativat toimenpiteitä päättäjätasolla, jotta työhönvalmentajia riittäisi tarvittava määrä eri aloille ja eri alueille. Työhönvalmentajat tukisivat sekä erityistä tukea tarvitsevaa työntekijää että työnantajaa ja vähentäisivät pehdytyksen aiheuttamia kustannuksia. Työhönvalmentajia tulisikin saada kuntien ja kaupunkien palvelukseen, koska osa työttömän sosiaaliturvasta tulee kui-

tenkin kunnan kustannettavaksi ja näin taloudelliset resurssit tulisi käytettyä hyödyllisemmin monestakin näkökulmasta tarkasteltuna. Pellinen (2011) on todennut, että kehitysvammaisten työssäkäymisen lisäämiseen tarvitaan enemmän työssäkäynnin ohjaajia ja -avustajia (Pellinen 2011, 68).

Markku Lehto (2011, 83) on todennut, että osatyökykyisten työllistymisedellytykset eivät ole käynnistetyistä toimenpiteistä huolimatta parantuneet, koska Suomessa ei ole päätetty, halutaanko osatyökykyiset työmarkkinoille vai sosiaaliturvan avulla sieltä pois. Nyt kymmenen vuotta myöhemmin hankkeita on käynnissä monia ja aihe on niin sanotusti tapetilla. Erityistä tukea tarvitsevalle työllistyminen ei edelleenkään ole helppoa, kuten ei osatyöllisyyskään. Koska työvoiman tarve tulee lähivuosina kasvamaan muun muassa eläköityvien suurten ikäluokkien vuoksi, alkaa riittävän työvoiman saamisella olla jo kiire. Toivottavasti nämä realiteetit mahdollistavat sen, että tämänhetkiset hankkeet tuovat tarvittavaa muutosta niin yksilö kuin yhteiskunnankin tasolla. Ainakin niistä näkyy selkeästi tavoite saada kaikki työvoima hyödynnettyä eikä niinkään järjestää vain välttämättömyyden toimeentuloa kotiin.

8.1 Eettisyys ja luotettavuus

Tutkimuksen luotettavuutta tarkastellessa tulee usein esiin termit validius ja reliabiliteetti. Vilkan (2021, 193) mukaan tutkimuksen pätevyydellä eli validiudella tarkoitetaan mittarin tai tutkimusmenetelmän kysyä mitata tutkimuksessa tarkoitettua asiaa. Tutkimuksen tulokset vääristyvät, mikäli tutkimukseen tulee systemaattisia virheitä. Näillä virheillä tarkoitetaan tilannetta, jossa tutkittavat vastaavat kysymykseen eri tavalla, kuin mitä tutkimuksen suunnittelija on olettanut. Luotettavuus eli reliabiliteetti kuvaa tulosten tarkkuutta. (Vilka 2021, 194.) Tutkimuksen luotettavuuden arviointi korostui kyselyä luodessa. Jokaisen kysymyksen kohdalla oli tärkeää miettiä, miten vastaaja sen ymmärtää, jotta hän vastaa siihen mitä haluttiinkin selvittää.

Tutkimusetiikalla tarkoitetaan tutkimuksen tekoon liittyviä yleisiä pelisääntöjä suhteessa kollegoihin, tutkimuskohteeseen, rahoittajiin, toimeksiantajiin ja suu-

reen yleisöön (Vilka 2021, 41). Tutkimuseettinen neuvottelukunta (TENK) ohjeistaa hyvästä tieteellisestä käytännöstä (HTK). Ohjeiden tavoitteena on hyvän tieteellisen käytännön edistäminen ja se on laadittu yhteistyössä suomalaisen tiedeyhteisön kanssa. Eettisesti hyväksyttävä, luotettava ja uskottavia tuloksia antava tieteellinen tutkimus tulee toteuttaa hyvän tieteellisen käytännön edellyttämällä tavalla. (Tutkimuseettinen neuvottelukunta, HTK 4,6.) Tieteellisen tutkimuksen tekeminen mielletään järjestelmälliseksi ja kurinalaiseksi työskentelyksi, jossa tiedon tuottaminen tapahtuu tieteelliselle tutkimukselle hyväksytyjä metodeja apuna käyttäen (Vilka 2021, 38).

Tutkimuksessa tulee noudattaa tiedeyhteisön tunnustamia toimintatapoja. Näitä ovat rehellisyys, yleinen huolellisuus ja tarkkuus kaikessa tutkimukseen liittyvässä työssä. Tiedonhankinta-, tutkimus- ja arviointimenetelmien tulee olla eettisesti kestäviä sekä tieteellisen tutkimuksen kriteerien mukaisia. Tieteellisen tiedon luonteeseen kuuluu avoimuus ja vastuullinen tiedeviestintä. Toisten tutkijoiden tekemän työn arvostus ja kunnioitus puolestaan osoitetaan asianmukaisilla lähdeviittauksilla. Tieteelliselle tiedolle asetetut vaatimukset ohjaavat tutkimuksen suunnittelua, toteutusta, raportointia sekä siitä syntyneitä tietoaineistoja. Hyvään tieteelliseen käytäntöön kuuluu myös tutkimusluvan hankkiminen ja tarvittaessa eettinen ennakoarviointi. (Tutkimuseettinen neuvottelukunta, HTK, 6.)

Tämän tutkimuksen toteutuksessa on huomioitu eettinen toimintatapa aina alun suunnittelusta toteutukseen ja raportointiin asti kaikkine välivaiheineen. Tutkimuseettiikka on osa prosessia ideointivaiheesta alkaen tiedottamiseen asti (Vilka 2021, 41). Opinnäytetyötä on suunniteltu yhdessä Tyrsky-hankkeen asiantuntijoiden kanssa. Tarkoituksena on ollut tutustua tutkittavaan opiskelijajoukkoon ja saada suunniteltua tutkimus heidän erityistarpeensa huomioon ottaen. Tämä oli äärimmäisen tärkeää, sillä erityisoppilaitoksissa opiskelevat nuoret ovat toisiinsa verrattain hyvin vaihteleva joukko, esimerkiksi kielellisten taitojen suhteen. Koska tutkimus on osa opinnäytetyötä ja se on valmistuttuaan julkisesti saatavilla, tulee minun tutkijana kiinnittää erityistä huomiota siihen, että tutkittavien antamat tiedot eivät vaaranna heidän yksityisyyttään.

Tutkimuslupa haettiin ja saatiin tutkimussuunnitelman mukaan Aitoon koulutuskeskuksen hallintojohtajalta. Tutkimussuunnitelmassa mainittiin, että Aitoon koulutuskeskus ja TYRSKY-hanke mainitaan valmiissa opinnäytetyössä ja että työ tullaan julkaisemaan Theseus-sivustolla. Julkaisusta on siis informoitu Vilkan (2021, 49) ohjeen mukaan etukäteen.

Opiskelijoiden halu osallistua kysyttiin etukäteen ja heillä oli mahdollisuus kieltäytyä tai keskeyttää osallistuminen. Tutkimukseen osallistujan itsemääräämisoikeutta sekä tutkimuseettistä linjaa kuvaa hyvin Vilkan (2021, 50) toteamus, että ihmisen vapauteen liittyvät oikeudet tulevat ennen tutkimuksen tavoitteita. Tutkimukseen osallistumisen jälkeen vastaajilla oli vielä kuukausi aikaa peruuttaa osallistuminen. Tutkimukseen osallistuvilla on mahdollisuus tutustua tutkimussuunnitelmaan ja heille on annettu mahdollisuus perua osallistuminen ilmoitettuun määräaikaan mennessä. Haastattelut suorittivat Tyrsky-hankkeen asiantuntijat. Tutun ohjaajan tuki on opiskelijalle tärkeää myös siitä syystä, että opiskelija saa itselleen tutun henkilön kanssa käydä läpi, mitä tutkimukseen osallistuminen tarkoittaa ja mitkä hänen oikeutensa ovat. Myös anonymiteetti käydään läpi yksilön tarpeet huomioon ottaen, jotta asia tulee varmasti oikein ja riittävästi ymmärretyksi. Tutkimukseen osallistumiseen käytettävä saate kirjoitettiin mahdollisimman selkeästi.

Tutkimukseen osallistujien henkilötietoja ei kysytty kyselyssä. Saaduista vastauksista ei julkaistu sellaisia lainauksia, joissa oli jotain tunnistettavaa sisältöä, kuten esimerkiksi työpaikan nimi tai paikkakunta. Tutkijan vastuulla on, ettei vastaajaa voi tunnistaa julkaistusta aineistosta, vaikka hän kertoisikin avoimissa kysymyksissä tunnistettavia tietoja itsestään.

Opinnäytetyön hyväksymisen jälkeen kerätty aineisto tuhoetaan. Kyselylomake poistetaan Forms-ohjelmasta, samoin kaikki aineistoon ja sen analysointiin liittyvä materiaali opinnäytetyön tekijän omalta tietokoneelta. Mahdolliset paperiset materiaalit hävitetään myös. Kaikki tutkimusaineisto on koko opinnäytetyöprosessin aikana ollut ainoastaan tutkijan käytössä, saavutettavissa ja nähtävillä. Kukaan muu henkilö ei ole päässyt aineistoon käsiksi ja tietokone on suojattu salasanoin.

Tutkimusetiikan vastaista toimintaa ovat vilppi ja piittaamattomuus. Vilpillä tarkoitetaan sellaista toimintaa, jossa plagioidaan toisten tekemiä tuotoksia, vääristellään tai sepitetään. Esimerkki vilpistä voi olla lähdeviittausten käyttämättä jättäminen tarkoituksella. Piittaamattomuudesta johtuvat virheet perustuvat usein siihen, ettei tutkija hallitse vaadittuja tutkimuksen tekoon liittyviä tietoja tai taitoja. (Vilkkä 2021 42–43.) Olen opinnäytetyöprosessin aikana tutustunut tutkimusetiikkaan ja toteuttanut niiden mukaista toimintaa kaikessa prosessiin liittyvässä.

8.2 Jatkotutkimusehdotukset

Tämän tutkimuksen jatkotutkimusaiheena voisi tutkia tulevaisuuden näkemyksiä niiltä oppilailta, jotka jäävät valmistumisen jälkeen ilman hakemaansa jatko-opiskelupaikkaa ja saavat siitä syystä koulultaan opinto-ohjausta seuraavan vuoden ajan. (Laki ammatillisesta koulutuksesta 11.8.2017/531 61§ uudistus). Tässä tutkimuksessa vastaajina olivat TYRSKY-hankkeessa mukana olleet opiskelijat. Mielenkiintoista olisi osoittaa samat kysymykset sellaisille opiskelijoille, jotka eivät hankkeeseen osallistuneet ja verrata miten ajatukset tulevasta mahdollisesti vaihtelevat näiden ryhmien kesken.

Tutkimukseeni vastanneet opiskelijat vaikuttivat näkevän työnteon tärkeänä osana elämää ja tein tästä johtopäätöksen, että sitä arvostetaan myös heidän lähipiirissään. Monet kertoivat mitä ammatteja heidän vanhemmillaan on. Kasautuvan huono-osaisuuden näkökulmasta näin ei jokaisen kohdalla kuitenkaan ole. Mallia työssä käymisestä ei välttämättä ole koko tuttavapiirissä. Siksi olisikin kiinnostavaa tutkia, miten opinnäytetyöni tekoaikaan ajoittuneet lakimuutokset, kuten toisen asteen muuttuminen maksuttomaksi sekä oppivelvollisuuden pidentyminen vaikuttavat ja miten tulevaisuuden näkevät ne nuoret, jotka ovat perheensä ja lähipiirinsä ensimmäisiä toisen asteen koulutuksen hankkineita.

Työnantajan ja työyhteisön näkökulmasta olisi myös mielenkiintoista tutkia tutkimuksessani noussutta perehdytyksen teemaa. Miten työläänä perehdytys koetaan, miten siihen kuluva resurssia voisi mitata ja arvioida sekä mitkä siitä syntyvät kustannukset oikeasti ovat, kun huomioidaan että opintojen aikana työelämässä hankittu osaaminen tuo kuitenkin aina lisäarvoa myös yritykselle.

8.3 Lopuksi

Tämän opinnäytetyön tarkoituksena oli tarkastella erityistä tukea tarvitsevien ammattiin opiskelevien nuorten unelmia ja ajatuksia tulevaisuuden työelämästä ja siinä tarvittavista tukitoimista. Tutkimus toteutettiin yhteistyössä Tyrsky-hankkeen kanssa. Aineisto kerättiin Aitoon koulutuskeskuksen valmistumisvaiheessa olevilta opiskelijoilta (n=12).

Oma kiinnostukseni hanketyön mahdollistamaan kehittämiseen sosiaalialalla sai minut tutustumaan vuonna 2020 alkaviin hankkeisiin ja löysin Saskyn koordinoiman TYRSKY-hankkeen. Koska oma työni sijoittuu lastensuojelun kentälle, halusin henkilökohtaisesta kehittymistarpeesta ja -toiveesta johtuen toteuttaa opinnäytetyön oman työni ulkopuolelle, täysi-ikäisten nuorten pariin. Tietenkin lastensuojelun kenttään kuuluu myös jälkihuoltotyötä, jonka asiakkaat ovat täysi-ikäisiä, mutta pääasiassa työskentelen alaikäisten parissa. TYRSKY-hankkeen rahoitushakemukseen tutustuttuani odotin hankkeen alkua syksyllä 2020 ja asiantuntijoiden rekrytointien päättymistä, jotta pystyin ottamaan yhteyttä ja kertomaan opinnäytetyösuunnitelmistani. Ilokseni sain hankkeen projektipäälliköltä sekä hankepäälliköltä nopeasti myönteiset vastaukset, kun tiedustelin mahdollisuutta toteuttaa opinnäytetyö hankkeeseen liittyen. Lupa-asiat sujuivat niin TYRSKYN kuin Aitoon koulutuskeskuksenkin kanssa helposti. Alustavien keskusteluiden pohjalta selvisi, että ajatukseni nuorten ohjauksesta unelmateemaa hyödyntäen vastasivat hankkeen Aitoon asiantuntijoiden suunnitelmia ja sain tästä syystä tutkimuksen kohteeksi Aitoon koulutuskeskuksen opiskelijoita.

Tutustuin hankkeen suunnitelmiin ja alustaviin materiaaleihin samalla kuin tein kirjallisuuskatsausta alkuvuodesta 2021. Hankkeessa toimineet Aitoon hankeasiantuntijat auttoivat aihepohdinnoissani ja sain heiltä aina tarvittavaa lisätietoa, mikä auttoi suunnitelmissa eteenpäin. Mielestäni tämä yhteydenpito käytännön-työtä ja tutkimuskohdetta paremmin tuntevien henkilöiden kanssa oli tärkeää, jotta tutkimus pystyttiin räätälöimään juuri kohdetyhmälle sopivaksi. Kirjallisuuskatsauksen kautta löysin lopulta uraohjausta koskevia tutkimuksia ja yhdistin tämän aiempiin pohdintoihini koskien positiivista psykologiaa, vahvuusperustaista ohjausta ja unelmia. Uraohjauksen löytyminen oli tärkeä osa kirjallisuuskatsaus-

tani ja tämän tutkimuksen aiheen rajaamista. Uraohjauksen parissa tehtyjä hankkeita ja muita menetelmiä lukiessani kiinnostuin sen toteuttamisen myönteisestä sävystä, vaikka tilanne, jossa urasuunnittelutaidot tulevat tarpeeseen, voi olla kaikkea muuta kuin myönteinen elämänvaihe. Ohjausmateriaaleista välittyi kuitenkin aina levollinen ja lohduttava, jopa kannustavakin sävy; muutos on kuitenkin lopulta aina mahdollisuus.

Pohdin pitkään olisiko opiskelijoiden haastattelu tehtävä itse vai onko parempi, että haastattelijat ovat hankkeen kautta tuttuja henkilöitä. Tuntematon haastattelijaj voi vaikuttaa haastattelutilanteeseen joko myönteisesti tai kielteisesti, mutta lopulta ajattelin, että nuorten olisi luontevampaa puhua omasta tulevaisuudesta tutulle ihmiselle. Toki koronapandemia vaikutti taustalla myös siihen, että pidin tärkeänä toimia varovaisesti enkä toisaalta kokenut esimerkiksi puhelinhaastatteluja luontevaksi tavaksi toteuttaa haastatteluja. Uskon että puhelinhaastattelu ei olisi kohderyhmässäni välttämättä toiminutkaan, mutta nyt tätä kirjoittaessani olisi se ehkä ollut kiinnostavaa kokeilla.

Opinnäytetyön aikataulusta tuli lopulta tiiviimpi kuin mitä olin ajatellut. Idea lopullisesta aiheesta syntyi vasta maaliskuun 2021 lopulla. Huhtikuun aikana tein tutkimussuunnitelman ja sain tutkimusluvan ja aineistonkeruu alkoi toukokuun alusta. Halusin toteuttaa aineiston keräämisen ennen opiskelijoiden valmistumista, joten kyselylomakkeen suunnittelu tapahtui vain muutamassa päivässä. Tämän koin haastavana, koska tutkimuskysymysten sanavalinnat ja rajaaminen olivat jättäneet hieman epävarman olon. Opinnäytetyöprosessin edetessä ja laadullisen tutkimuksen teoriaan syvemmin tutustuttuani huomasin kuitenkin, että tutkimuksen selkeä ennalta määrittely onkin aika mahdotonta.

Aineiston analysointiin olisin kaivannut myös enemmän aikaa, sillä huomasin että aineiston lukemiseen kului huomattavan paljon aikaa, ennen kuin se alkoi jäsentyä. Vilkka (2021, 121) toteaa tutkimusaikataulun olevan merkityksellinen siitä syystä, että tutkijan oman ymmärryksen kehittymistä ei ole mahdollista nopeuttaa ja tämä vaikuttaa tutkimuksessa saavutettavaan, aiheen tai ilmiön syvyyteen. Omassa työskentelyssäni tämä toteutui selkeästi, koska tuntui että aiheesta sai sitä enemmän irti, mitä enemmän siihen käytti aikaa. Alkuun luomani aikataulu oli toki kunnianhimoinen ja hieman epärealistinen, mutta pelkäsin toisaalta liian

pitkäaikaisenkin työskentelyn opinnäytetyön parissa koituvan myös mahdolliseksi haasteeksi. Mitä enemmän teoriaa ja aihettani lähellä olevia tutkimuksia löytyi, tuntui että sitä enemmän aiheeseen todella uppoutui ja siitä löytyi jatkuvasti uutta ja mielenkiintoista. Tämä näkyi myös lisääntyvässä rajaamisen vaikeudessa. Tämä innostus kuitenkin vaati sen, että työskentelyprosessi oli kunnolla alkanut.

Aiempiä tutkimuksia on tehty pääasiassa asiantuntijoille, opettajille ja erilaisille focus-ryhmille. Huomasin että olin tutkimuskysymyksiä luodessani tiedostamattani ajatellut, että nuoret tuntevat sosiaalialan kenttää sekä tukitoimien mahdollisuuksia ja vastaavat kysymyksiin nimeten näitä tukimuotoja. Tämä käsitys oli muodostunut siitä, että aikaisempien tutkimusten vastaajat tunsivat erilaisia tukimuotojen mahdollisuuksia ja olin saanut mieleeni kuvan, miten tämän aihepiirin vastaukset tulevat menemään. Olin jo aikeissa jättää tukitoimien käsittelyn pois lopullisesta työstäni, mutta vastausten uudelleen ja uudelleen lukeminen mahdollisti lopulta laajemman kuvan näkemisen. Tämä oli itselle tutkimusprosessin tärkein oppi ja oivallus. Aiempiin tutkimuksiin olisi pitänyt käyttää vielä enemmän aikaa, jolloin ehkä kyselyn kysymystenasettelusta olisi tullut hieman toisenlainen.

Nuorten tulevaisuutta koskevia tutkimuksia tarkastellessani ja oman tutkimukseni vastauksia lukiessani jäin pohtimaan riittävien tukitoimien tärkeyden merkitystä. Tietenkään tämä ei sosiaalialalla työskentelevälle ole uusi asia, mutta näin monen itselle tuntemattoman nuoren unelmista lukeminen tuo asiat konkreettisemmiksi. Nuorten toiveet eivät ole millään lailla mahdottomia, epärealistisia tai edes yhteiskunnalta suuria taloudellisia resursseja vaativia. Ne ovat hyvin arkipäiväisiä ja kuvaavat sellaista elämää, minkä toivoisi olevan kaikille mahdollista. Siksi onkin ymmärrettävä miten valtavan suuri merkitys sillä on, että saa tarvitsemansa avun oikea-aikaisesti oman tulevaisuutensa luomiseen. Työpaikalla riittävän perehdytyksen saaminen on kuitenkin jokaisen työntekijän perusoikeus. Nuorten kanssa toimivien ammattilaisten ja lähipiirin antama tuki saattaa tuntua riittämättömältä, kun edessä ovat yhteiskunnan luomat esteet työllistymiselle. Työpaikan löytymisen, tukitoimien riittävyyden ja itsenäisen elämän edessä tulee kuitenkin muistaa miten tärkeää tämä kannustus ja tuki voi olla erityisesti silloin, kun omien unelmien saavuttaminen tuntuu kaukaiselta.

Vilkan (2021, 33) mukaan tieteellisen tutkimuksen tavoitteena on uuden tiedon tuottaminen. Opinnäytetyön valmistuttua olen pohtinut, miten hyvin saavutin tätä tavoitetta. Aineiston analysoinnin jälkeen jäin miettimään, olisiko pitänyt tehdä jotain toisin, kysyä vielä jotain muuta tai olisiko joku toinen saanut aineistoa analysoimalla siitä irti enemmän. Aineistoa ei kuitenkaan voi analysoida ilman, että omat tiedot ja oletukset vaikuttaisivat siihen. Tähän sain myös teoreettista tukea lukiessani Vilkan (2021, 67–68) koontia Sajaman (1993, 63–64), Laineen (2001, 28) ja Varton (1992, 56–57) kuvaamasta tutkijan ymmärryshorisontista. Tämä itsekriittinen epävarmuus on ehkä yksi tutkimustyön tarkoituksista ja prosessista. Mikäli omasta tutkimuksesta jää vielä selvitettäviä aiheita, voi työtä jatkaa seuraava tutkija, jolloin hänellä on käytössään jo joitain hypoteeseja. Oma tieto, taito ja oppiminen ovat ainakin prosessin aikana kehittyneet.

Tutkimuksen yhtenä tavoitteena ja merkityksenä voi olla myös tutkimuskohteen huomioiminen ja heidän äänensä esiin tuominen (Hakala 2018, 22). Koska ammatillisista erityisoppilaitoksista valmistuneet saattavat kokea epätasa-arvoa työllistymismarkkinoilla, on heidän vahvuuksistaan tärkeä muistuttaa. On hyvä muistaa, että omien vahvuuksien tunnistaminen, tulevaisuuden suunnittelu sekä unelmointi eivät ole ainoastaan nuorille suositeltavia pohdintoja, vaan niitä tulisi muistaa jokaisen tehdä. Tilanteet työelämässä ja elämässä ylipäätään voivat muuttua nopeallakin aikataululla ja silloin jos koskaan tulisi olla valmius pohtia, mikä minun seuraava unelma-ammattini voisi olla ja miten lähden sitä saavuttamaan.

Mikään tuuli ei ole suotuista sille, joka ei tiedä, minne on menossa (Seneca)

LÄHTEET

Aitoon koulutuskeskus. N.d. Luettu 24.3.2021. <https://aikk.fi/web/>

Aitoon koulutuskeskus. 2021. Hakijan opas. Luettu 14.10.2021. <https://docplayer.fi/215562493-Opiskelijan-opas.html>

Aitoon koulutuskeskus. 2021. Hankeasiantuntija Peltoniemi M. henkilökohtainen tiedonanto.

Alasuutari, P. 2011. Laadullinen tutkimus 2.0. Tampere: Vastapaino.

Brunila, K., Mertanen, K., Ikävalko, E., Kurki, T., Honkasilta, J., Lanas, M., Leiviskä, A., Masoud, A., Mäkelä, K. & Fernström, P. 2019. Nuoret ja tukijärjestelmät haavoittuvuuden eetoksessa. Kasvatus 50 (2), 115-116.

Chen, C.P. & Chan, J. Career guidance for learning-disabled youth. 2014. Int J Educ Vocat Guidance 2014 14:275-291. Springer Science+Business Media Dordrecht.

Dunderfelt, T. 2011. Elämänkaaripsykologia. 14. uudistettu painos. Helsinki: WSOYpro Oy.

Eskola, J. & Suoranta, J. 2001. Johdatus laadulliseen tutkimukseen. 5.painos. Jyväskylä: Gummerus kirjapaino Oy.

European lifelong guidance policy network (ELGPN). 2014. The Evidence Base on Lifelong Guidance: a Guide to Key Findings for Effective Policy and Practice. Finnish Institute for Educational Research (FIER). University of Jyväskylä.

Goman, J., Rumpu, N., Kiesi, J., Hietala, R., Hilpinen, M., Kankkonen, H., Kjälman, I-O., Niinistö-Sivuranta, S., Nykänen, S., Pantsar, T., Piilonen, H., Raudasoja, A., Siippainen, M., Toni, A. & Vuorinen, R. 2020. Vaihtoehtoja, valintoja ja uusia alkua. Arviointi nuorten opintopoluista ja ohjauksesta perusopetuksen ja toisen asteen nivelvaiheessa. Kansallinen koulutuksen arviointikeskus. Julkaisut 6:2020. Luettu 8.11.2021. https://karvi.fi/app/uploads/2020/02/KARVI_0620.pdf

Hakala, J.T. 2018. Teoksessa Valli, R. (toim.) Ikkunoita tutkimusmetodeihin 2. 5. uudistettu ja täydennetty painos. Jyväskylä: PS-kustannus.

Hirsjärvi, S., Remes, P. & Sajavaara, P. 2009. Tutki ja kirjoita.

Hotulainen, R., Lappalainen, K. & Sointu, E. Teoksessa Uusitalo-Malmivaara, L. (toim.) 2014. Positiivisen psykologian voima. Jyväskylä: PS-kustannus.

Invalidiliitto ry. N.d. Luettu 28.7.2021. <https://www.invalidiliitto.fi/esteettomyys/saavutettavuus>

Itsenäistyvän nuoren roolikartta. 2013. Varsinais-Suomen Lastensuojelukuntayhtymä. Luettu 8.11.2021. <https://www.vslk.fi/index.php?id=21>

Kehitysvammaliitto. 2016. Työ. Luettu 2.11.2021. <https://www.kehitysvammaliitto.fi/kehitysvammaisuus/tyo/>

Kehitysvammaliitto. 2019. Luettu 6.11.2021. Erityinen tuki ammatillisessa koulutuksessa. <https://verneri.net/yleis/erityinen-tuki-ammattillisessa-koulutuksessa>

KETTU-hanke. 2018-2020. Uraohjauksen käsikirja ammatilliseen koulutukseen.

Kiipulamedia. Hyvä perehdytys – opiskelijan erityinen tuki ja ohjaus työpaikalla. Julkaistu 31.3.2020. Youtube. Katsottu 10.11.2021. <https://www.youtube.com/watch?v=F-53LSxelU0>

Kiipulasäätiö. N.d. Luettu 2.11.2021. <https://www.kiipula.fi/>

Kiviniemi, J. 2018. Teoksessa Valli, R. (toim.) Ikkunoita tutkimusmetodeihin 2. 5. uudistettu ja täydennetty painos. Jyväskylä: PS-kustannus. Luettu 14.10.2021. Vaatii käyttöoikeuden. <https://www.ellibslibrary.com/reader/9789524518758>

Kiviranta, T., Munck, P., Koskinen, S. & Tuulio-Henriksson, A. 2016. Aikuistumisprosessin onnistumiseen vaikuttavia tekijöitä. Luettu 22.9.2021. Vaatii käyttöoikeuden. https://www.oppiportti.fi/op/ktm00075/do?p_haku=%22erityist%C3%A4%20tukea%22

Lappalainen & Sointu. 2013. Vahvuuksia tunnistamalla käyttäytymisen ja tunteiden hallintaa koulussa. Itä-Suomen kehittämisverkosto (ISKE-hanke). Luettu 7.11.2021. <https://docplayer.fi/12018998-Vahvuuksia-tunnistamalla-kayttaytymisen-ja-tunteiden-hallintaa-koulussa.html>

Lehto, M. 2011. Kaikki mukaan! Osatyökykyiset työmarkkinoilla. Selvityshenkilön raportti. Sosiaali- ja terveysministeriö. Helsinki.

Leiviskä, E. 2012. Erityistä tukea tarvitsevien nuorten työllistyminen työnantajien kertomana. Lapin yliopisto. Pro Gradu- tutkielma.

Lämsä, A-L. 2015. Erityistä tukea tarvitsevien nuorten työllistyminen. Ammatitopisto Luovi.

Miettinen, K. 2015. Erityisopetuksen käsikirja. Ammatillinen peruskoulutus ja aikuiskoulutus. Opetushallitus. Oppaat ja käsikirjat 2015:14. Verkkojulkaisu. Luettu 6.11.2021. <https://www.oph.fi/fi/tilastot-ja-julkaisut/julkaisut/erityisopetuksen-kasikirja>

Nurkka, T. 2019. Ammatillisen koulutuksen vastuuhjaajien käsityksiä uraohjauksesta osana opetustyötään. Elinikäinen oppiminen ja kasvatus. Tampereen yliopisto. Pro gradu -tutkielma.

Opetushallitus. 2018. Erityinen tuki ammatillisessa koulutuksessa. Luettu 28.7.2021. <https://eperusteet.opintopolku.fi/#/fi/opas/4426603/tekstikappale/4512362>

Opetushallitus. 2021a. Oppivelvollisuuden laajentaminen. Luettu 16.10.2021. <https://www.oph.fi/fi/kehittaminen-ja-kansainvalisyys/oppivelvollisuuden-laajentaminen>

Opetushallitus. 2021b. Ammatillinen koulutus Suomessa. Luettu 16.10.2021. <https://www.oph.fi/fi/koulutus-ja-tutkinnot/ammattillinen-koulutus-suomessa>

Opetushallitus. 2021c. Valmentavat koulutukset. Luettu 8.11.2021. <https://www.oph.fi/fi/koulutus-ja-tutkinnot/valmentavat-koulutukset>

Opetushallitus. 2021d. Luettu 31.10.2021. <https://www.oph.fi/fi/koulutus-ja-tutkinnot/tyoelamassa-oppiminen>

Opetus- ja kulttuuriministeriö. N.d. Luettu 27.7.2021. <https://minedu.fi/ammattikoulutus-opiskelu-ja-tutkinnot>

Opetus- ja kulttuuriministeriö. 2019. Ammatillisen koulutuksen vaativan erityisen tuen kehittämissuunnitelman ehdotukset. Kehittämissuunnitelman loppuraportti. Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 2019:23. Helsinki.

Opetus- ja kulttuuriministeriö. 2020. Luettu 27.7.2021. <https://minedu.fi/-/oppivelvollisuuden-laajentamista-koskeva-laki-vahvistettiin-hakeutumisvelvoite-voimaan-jo-1.1.2021>

Opetus- ja kulttuuriministeriö & työ- ja elinkeinoministeriö. 2020. Elinikäisen ohjauksen strategia 2020-2023: ELO-foorumi. Valtioneuvoston julkaisuja 2020:34. Helsinki.

Paavola, J. 2016. Kunta työllistymistä ja työelämäosallisuutta tukemassa. Tampereen yliopisto. Sosiaalityön ammatillinen lisensiaatintutkimus.

Pirkanmaan ammatillisen erityisopetuksen koordinaatiokeskus PAEK. N.d. Luettu 9.11.2021. <https://ammattipolku.fi/paek/>

Parkkila, M., Ryökkynen, S., Vaalasaranta, L., Männistö, E., Korkeamäki, J. & Gustavsson-Lilius, M. 2018. Erityistä tukea tarvitsevien opiskelijoiden ohjaus ja psykososiaalista hyvinvointia kartoittava kysely ammatillisissa opinnoissa. Helmi-hankkeen loppuraportti. Kuntoutussäätiö. Luettu 8.11.2021. https://kuntoutussaatio.fi/assets/files/2019/08/Helmi_loppuraportti_57.pdf

Pellinen, S. 2011. "Nää nuoret on valmiita tuonne maailmalle, mutta maailma ei oo valmis". Tutkimus kehitysvammaisten ohjaamisesta ja ohjauksen nykytilasta. Opettajankoulutuslaitos. Jyväskylän yliopisto. Pro Gradu -tutkielma.

Puusa, A. & Juuti, P. (toim.) 2020. Laadullisen tutkimuksen näkökulmat ja menetelmät. Tallinna: Gaudeamus Oy.

Raudasoja, A. & Heino, S. (toim.) 2019. Siksak-elämän uraohjausta. HAMKIn e-julkaisuja 3/2019. Hämeen ammattikorkeakoulu.

Selkamo, S. 2016. ”Että sitä tuntee olevansa ihminen, eikä mikään numero josain paperilla” – erityisellä osaamisella kohti aikuisuutta ja työelämää. Kasvatustieteiden laitos. Jyväskylän yliopisto. Pro Gradu -tutkielma.

Seppälä, M. 2019. Erityistä tukea tarvitsevien opiskelijoiden uraohjaus ammatillisessa koulutuksessa. Kasvatustieteiden laitos. Jyväskylän yliopisto. Erityispedagogiikan Pro Gradu -tutkielma.

Sosiaalihuoltolaki 1301/2014.

Sosiaali- ja terveysministeriö. 2020. Osatyökykyisten työllistyminen: Palveluiden parantamiseen 17 miljoonan euron rahoitus. Luettu 8.11.2021. <https://stm.fi/-/osatyokykyisten-tyollistyminen-palvelujen-parantamiseen-17-miljoonan-euron-rahoitus>

Tilastokeskus. 2020. Suomen virallinen tilasto (SVT): Erityisopetus [verkkopublication]. ISSN=1799-1595. Helsinki: Tilastokeskus. Luettu 28.7.2021. <http://www.stat.fi/til/erop/index.html>

Tuomi, J. & Sarajärvi, A. 2018. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Uudistettu laitos. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi. Luettu 14.10.2021. Vaatii käyttöoikeuden. <https://www.ellibslibrary.com/reader/9789520400118>

Tutkimuseettinen neuvottelukunta. 2013. Hyvä tieteellinen käytäntö. Luettu 22.9.2021. <https://tenk.fi/fi/tiedetilppi/hyva-tieteellinen-kaytanto-htk>

Sasky. N.d. TYRSKY-hanke. Luettu 24.3.2021. <https://sasky.fi/sasky/hankkeet/tyrsky/>

TYRSKY-hanke Podcast. 1.jakso. Julkaisupäivä ei tiedossa. Kuunneltu 10.10.2021. <https://aikk.fi/wp-content/uploads/2021/10/Podcast1-MIX-M1-mp3.mp3>

Töytäri, H. 2018. Koulun ja työn rajamailla: Erityisopiskelijat työelämävalmiuksiin kasvattamassa. Opettajankoulutuslaitos. Helsingin yliopisto. Pro Gradu -tutkielma.

Valli, R. (toim.) 2018. Ikkunoita tutkimusmetodeihin 2. 5. uudistettu ja täydennetty painos. Jyväskylä: PS-kustannus. Luettu 14.10.2021. Vaatii käyttöoikeuden. <https://www.ellibslibrary.com/reader/9789524518758>

Valtiontalouden tarkastusviraston tarkastuskertomukset. 2021. Tarkastuskertomus 2/2021. Ammatillisen koulutuksen reformi. Luettu 1.11.2021. <http://urn.fi/urn:isbn:978-952-499-501-6>

Vanhalakka-Ruoho, M. 2015. Toimijuus ja suunnanotto elämässä. Teoksessa Kauppila, P.A., Silvonen, J. & Vanhalakka-Ruoho, M. (toim.) Toimijuus, ohjaus ja elämäntietämys. Itä-Suomen yliopisto.

Vartiainen, R., Lof, J., Upola, S., Holopainen, P. & Koivumaa, J. (toim.) 2020. Erilaisia polkuja pitkin ammattiin - yhteistyöllä uudenlaista ohjausosaamista erilaisissa oppimisympäristöissä. Lapin ammattikorkeakoulun julkaisuja B. Tutkimusraportit ja kokoomateokset 6/2020.

Vilka, H. 2021. Tutki ja kehitä. 5.päivitetty painos. Jyväskylä: PS-kustannus.

Vipunen-tietokanta. 2021. Ammatillisen tutkinnon suorittaneiden työllistyminen ja jatko-opintoihin sijoittuminen. Luettu 2.11.2021. <https://vipunen.fi/fi-fi/layouts/15/xlviewer.aspx?id=/fi-fi/Raportit/Ammatillinen%20koulutus%20-%20työllistyminen%20ja%20jatko-opinnot%20-%20analyysi.xlsb>

LIITTEET

Liite 1. Tutkimuksen saate

Hei. Olen Laura Hulkari ja opiskelen Tampereen ammattikorkeakoulussa.

Tapasimme nopeasti tammikuussa yökoulun iltapäivässä.

Teen opinnäytetyötäni (=”lopputyö”) ja olen kiinnostunut mitä sinä ajattelet tulevaisuudesta.

Mikäli haluat vastata kyselyyni, saat ohjaajalta linkin.

Ohjaaja voi myös auttaa sinua ja toimia haastattelijana.

Sinua ei voida tunnistaa vastauksista.

Mikäli haluat ettei sinun vastauksiasi käytetä, ilmoita minulle kesäkuun aikana.

Mikäli haluat kysyä mitä vaan tutkimukseen liittyvää, ole rohkeasti yhteydessä.

Kiitos sinulle ja onnea tulevasta valmistumisesta!

t. Laura Hulkari laura.hulkari@tuni.fi

Liite 2. Tutkimuksen suostumuslomake

Haluan osallistua Laura Hulkarin opinnäytetyön haastatteluun.

Opinnäytetyön otsikkona on **Saavutettavia unelmia ja uraohjausta**.

Olen saanut riittävästi tietoa tutkimuksesta.

Tiedän että osallistuminen on vapaaehtoista.

Voin keskeyttää osallistumiseni milloin vain.

Tiedän ettei minua voida tunnistaa vastauksistani.

Voin peruuttaa osallistumiseni myöhemmin.

Ilmoitan siitä 30.6.2021 mennessä Laura Hulkarin sähköpostiin

laura.hulkari@tuni.fi.

Allekirjoituksellani suostun osallistumaan edellä mainittuun tutkimukseen.

Annan luvan käyttää vastauksiani niin ettei minua tunnisteta niistä.

Paikka _____

Päivämäärä _____

Allekirjoitus _____

Liite 3 Tutkimuksen kysymykset 1(2)

LAPSUUS JA NUORUUS

- mikä on ollut sinun ensimmäinen unelma-ammatti?
- mikä sai sinut unelmoimaan tästä ammatista?
- mitä olet tehnyt saavuttaaksesi tätä unelma-ammattia?

OPISKELUAIKA

- onko lapsuuden unelma-ammattisi vaihtunut?
- mitä olet tehnyt saavuttaaksesi tätä unelma-ammattia?
- mitä teet seuraavaksi?
- tarvitsetko siihen jonkun apua?

URAOHJAUS

- mitä ajattelet uraohjauksen tarkoittavan?
- miten olet suunnitellut omaa uraasi/tulevaisuutta?
- mikä on auttanut sinua eteenpäin uran suunnittelussa?
- mistä olet huomannut, jos jokin unelma on täytynyt muuttaa toiseen?

TYÖELÄMÄN TUKITOIMET

- keneltä saat apua?
- minkälaista apua toivoisit?
- jos saisit vielä valmistumisen jälkeen apua koulun ohjaajalta/opettajalta, ottaisitko apua vastaan?
- miten haluaisit, että sinua autetaan? Esim. tapaamiset koululla, tapaamiset työpaikalla, puhelut/videopuhelut, viestit.
- kuinka usein haluaisit apua/tukea?

TYÖELÄMÄTAIDOT

- mitä taitoja sinulla on työelämää varten?
- missä kaipaavat vielä apua?
- mitä sinun tulee kehittää?

Liite 4 Tutkimuksen kysymykset 2(2)

TYÖLÄMÄ

- minkälaista työtä toivoisit?
- mitkä asiat työpaikalla ovat sinulle tärkeitä?
- minkälainen olisi työviikkosi?
- kuinka monta päivää tekisit töitä?
- mitä tekisit muina päivinä?
- mitkä asiat elämässä auttavat työssä?

KUVAILE ELÄMÄÄSI KYMMENEN VUODEN KULUTTUA